

Jedinečnost Abúsíru v kontextu Egypta: českoslovenští egyptologové a egyptské památky

Displaying Egypt, showcasing Abusir: Czechoslovak Egyptology and Egyptian artefacts

Hana Navratilova – Radek Podhorný

Věnováno dr. Jiřině Růžové k významnému životnímu jubileu.

ABSTRAKT

V roce 2020 si česká i mezinárodní egyptologická veřejnost připomíná 60. výročí zahájení výkopových prací Českého (tehdy Československého) egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy na lokalitě Abúsír. Nedílnou součástí práce několika generací českých egyptologů není jen výzkum lokality jako takové a vyhodnocení získaných poznatků, ale také prezentace a popularizace výzkumu v Abúsíru jakožto zásadního příspěvku pro studium starého Egypta širší veřejnosti jak doma, tak i ve světě v rámci vědecké spolupráce. Součástí této prezentace jsou výstavy staroegyptských památek, jimž je věnován tento příspěvek. Seznamování člověka s minulostí prostřednictvím artefaktů je dlouhodobě významným historickým fenoménem, a to nejen pro svůj studijní nebo estetický potenciál. Možnost setkat se s autentickými historickými předměty je výjimečná a nelze ji ničím nahradit, ačkoli výstavní metody a nové technologie ji dokážou například vhodným vizuálním doprovodem obohatit a ovlivnit tak prožitek návštěvníků.

Pokud jde o cestující památky, které našly svůj domov v českých zemích, všechny jsou spojeny s kulturními, hospodářskými i politickými dějinami Egypta a Evropy. Existují dvě velké skupiny egyptských artefaktů: ty, které předcházejí, a ty, které následují český/československý vstup mezi archeologické expedice působící v Egyptě. V jejich rámci se setkáváme se sbírkami kosmopolitních mecenášů i se sbírkami, které se dostaly na české území jako výsledek jednání kulturní diplomacie. S ní souvisí i dohody o archeologické činnosti na území Egypta, v nichž hraje Abúsír nezastupitelnou roli. Celé spektrum je zde představeno v kontextu sběratelství, kulturní politiky i okouzlení Egyptem.

KLÍČOVÁ SLOVA

česká egyptologie – výstavy – sbírky – Abúsír

ABSTRACT

In 2020, the Czechoslovak and Czech excavations at Abusir celebrate their 60th anniversary. A presentation of Egyptological activities in temporary exhibitions and museum displays has become an essential follow-up of archaeological work. However, artefacts located in former Czechoslovakia and present Czech Republic have travelled from Egypt in several groups, being only in part directly connected to the excavation work. Nonetheless, all the artefacts have become a part of the public presentation of Egyptology and have a role in a more generalised interest in Egypt. The complex history of travelling artefacts is almost always intertwined with cultural, political, and social histories, and the Egyptian artefacts in Central Europe are no exception. Although the history of Egyptology is not limited and should not be reduced to its political aspect, artefacts have often played the role of being accessories to diplomacy, alongside their cultural message, aesthetic impact and prestige connected to their ownership. This paper outlines the complex corpus of Egyptian artefacts in the historical Czech lands, the history of exhibitions, and the role of excavations at Abusir in the long history of presenting Egypt to Czech audiences.

KEYWORDS

Czech Egyptology – exhibitions – collections – Abusir

Obr. 1 Hosté na vernisáži výstavy „Starý a nový Egypt“ včetně Františka Lexy, Zbyňka Žáby a Pavly Fořtové-Šámalové, 1949 (foto archiv ČEGÚ) / Fig. 1 Exhibition opening of “Egypt old and new” with participants including František Lexa, Zbyněk Žába and Pavla Fořtová-Šámalová, 1949 (photo archive of CIE)

V roce 2020 si česká i mezinárodní egyptologická veřejnost připomíná 60. výročí zahájení výkopových prací Českého (tehdy Československého) egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy na lokalitě Abúsír. V roce 1960 poněkud pozapomenutá lokalita, obklopená slavnou Sakkárou se Stupňovitou pyramidou krále Necericheta (Džosera) a pyramidami v nedaleké Gíze, je dnes jedním z klenotů nejen české, ale bez nadsázky i světové egyptologie. Abúsír, jedno z pyramidových polí obklopujících starověké hlavní město Egypta (později známé pod jménem Mennefer), je zdrojem poznatků o dějinách Egypta v celé jejich šíři – od dynastické politiky po změny v přírodním prostředí. Jako každé egyptské pohřebiště je otiskem světa živých – a z hlediska novodobého pozorovatele zdrojem fascinujících předmětů, které tento starověký život přibližují.

Nedílnou součástí práce několika generací českých egyptologů není samozřejmě jen výzkum lokality jako takové a vyhodnocení získaných poznatků, ale také prezentace a popularizace výzkumu v Abúsíru jakožto

zásadního příspěvku pro studium starého Egypta širší veřejnosti jak doma, tak i ve světě. Nezastupitelnou roli při přibližování práce a výzkumů ve stínu pyramid tzv. slunečních králů (o těchto vpravdě legendárních postavách egyptských dějin viz Verner 2014; Míčková – Wollnerová 2019: 77–111) hrají i výstavy, které využívají egyptských památek přítomných na českém území, jakož i zápůjček z jiných sbírek. Právě výstavám a jejich podílu na popularizaci práce českých egyptologů je věnován následující příspěvek. Pozornost se soustředí především na výstavy obsahující starověké předměty,¹ například výstavy fotografické² nebo haptické výstavy replik však vyžadují podrobnější pozornost pro specifický výstavní cíl i kulturní pozadí. Fotografické výstavy mohou například zprostředkovat kontext artefaktů v okamžiku nálezu a přiblížit práci celého týmu v terénu na jinak uzavřené lokalitě. V neposlední řadě alespoň obrazově po dlouhá desetiletí přibližují exponáty, které jsou součástí sbírek egyptských muzeí. Haptické výstavy, doplněné katalogem v Braillově písmu a případně i výkladem, jsou velmi zajímavým a důležitým

¹ Nezbytnou součástí práce na výstavách je jejich začlenění do širšího historického rámce dějin české egyptologie. Velká abúsírská výstava byla doposud pouze jedna, a proto je nutno zohlednit celý vývoj dané problematiky.

² První fotovýstavou po založení Československého egyptologického ústavu byla výstava snímků z prací v Ptašepesově mastabě. O rok později následovala výstava o československých aktivitách v Dolní Núbii. Autorem snímků byl většinou Jaroslav Novotný (Podhorný 2008: 51–57; Bradáčová 2016: 62). Fotografickým výstavám je v dalším textu věnována pouze okrajová pozornost. Více viz výběr výstavních katalogů.

doplněním „klasických“ výstav. Díky nim se v posledních letech daří do dění v některých muzeích začlenit i návštěvníky, kterým by jinak byly jen obtížně přístupné. Tyto specifické výstavy jsou pak i neocenitelnou zkušeností nejen pro návštěvníky, ale i pro průvodce.³

Seznámení s minulostí prostřednictvím artefaktů je dlouhodobě významným historickým fenoménem, a to nejen pro svůj studijní nebo estetický potenciál. Vlastnit nebo moci ukázat výjimečné historické předměty bylo a je otázkou prestiže a demonstrace kulturního i sociálního kapitálu (Moser 2006). Egypt sám a mnoho dalších zemí je hrdých na své sbírky starověkého umění. Ačkoli historie cestujících artefaktů není vždy jednoduchá nebo jednoznačná (Hagen – Ryholt 2016), možnost setkat se s autentickými historickými předměty je výjimečná a nelze ji ničím nahradit, třebaže výstavní metody a nové technologie ji však dokážou například vhodným vizuálním doprovodem obohatit, a ovlivnit tak prožitek návštěvníků. Pokud jde o cestující památky,⁴ které našly svůj domov v českých zemích, téměř všechny jsou spojeny s kulturními, hospodářskými i politickými dějinami. Existují dvě velké skupiny egyptských artefaktů: ty které předcházejí, a ty, které následují český/československý vstup mezi archeologické expedice působící v Egyptě. Na výstavách přibližujících svět starých Egyptanů se pravidelně objevují zástupci obou skupin. Pokud jde o skupinu druhou, je nutné zmínit, že se jednalo vlastně o vstup dvojí. První byl spojen s činností Jaroslava Černého v Dér el-Medíne datující se od roku 1925 (a slavící 95 let), druhý již s lokalitou Abúsír. Pro přehlednost lze uvést Černého příspěvní jako samostatný oddíl následující úvod ke skupině první – tedy k obsáhlé skupině sbírek, které se na území českých zemí formovaly od 16. do 19. století, a to vždy v rámci komplexního zájmu o Středomoří, nebo konkrétně o Egypt (ať již jako destinaci biblickou, exotickou, či dokonce politicky zajímavou). Každá kapitola historie cestujících artefaktů je těsně propojena nejen s moderními dějinami Egypta, jeho vlastní kulturní identity a využití těchto památek v kulturní politice země, ale i s dějinami mezinárodních vztahů (Reid 2015; Thompson 2015–2018).

EGYPTSKÉ SBÍRKY V ČESKÝCH ZEMÍCH ANEB ZÁKLAD VÝSTAV PŘED ČESKÝM VSTUPEM DO ABÚSÍRU

Egypt jako jedna z kolébek lidské civilizace fascinuje cestovatele, dobrodruhy, historiky i jazykovědce vlastně

již od dob antiky. Již staří Řekové a Římané považovali Egypt za velmi starou kulturu, kterou oni sami obdivovali, a mnozí z nich jezdili do Egypta studovat i prožívat estetické okouzlení (Ann-Ashton 2004; Thompson 2015). Ze země na Nilu si pak „převáželi“ poznatky a artefakty do evropské části Středomoří. Neméně důležitá byla pro helénský svět a později pro římské impérium i strategická hodnota Egypta. Fascinace Egyptem v různých podobách a různé intenzitě existuje vlastně již více než dvě tisíciletí. Egypt se stal nedílnou součástí evropské historické kultury a zájem, zvědavost i obdiv pravidelně nabývaly podoby sběratelství egyptských artefaktů. Často byly obdivovány a amalgamovány do nového kulturního prostředí bez toho, aby se obecnostvo zabývalo podrobnými úvahami o jejich původním určení. To však nebránilo a nebrání velmi intenzivnímu zájmu o staroegyptské předměty. Historická studia snažící se o kontextualizaci artefaktů se rozvíjela až později, aniž by kdy zcela vytěsnila jiné podoby setkání s Egyptem.

Zájem o Egypt se samozřejmě nevyhnul ani českým zemím a jedním z prvních sběratelů egyptských starožitností byl císař Rudolf II. O tom, že v jeho slavné kunstkomoře se nacházela nejméně jedna staroegyptská mumie, nás informuje ve svém cestopisu Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, když píše: „*Jakož pak i JMC [Rudolf II.] celou takovou mumij, totiž celého člověka, míti ráčí, kteréhož když jsem viděl majíce červeně obarvené nehty, poznal jsem, že z Egypta přivezen býti musí*“ (Storchová 2005: 122). Rudolfovy sbírky z větší části padly za oběť třicetileté válce. Některé ze staroegyptských předmětů se jako válečná kořist dostaly do Švédska a dnes se pravděpodobně nacházejí ve sbírkách Univerzity v Uppsale.

Zlatý věk znovuobjevování Egypta je spjat s přelomem 18. a 19. století. Tehdy se na historickém kolbišti objevuje talentovaný dělostřelec z Francie – Napoleon Bonaparte, který využil geopolitické konstelace své doby, tedy rozvíjejícího se soupeření evropských velmocí mimo evropský kontinent. Během svého tříletého egyptského dobrodružství (1798–1801) sice v Egyptě prohrál s Brity a musel jim odevzdat například Rosettskou desku, jeden z klíčů k rozluštění hieroglyfů, ale jím pověřeni učenci prošli Egypt od Alexandrie až po Asuán a shromáždili obrovské množství informací, které pak byly publikovány v mnohasvazkovém díle *Description de l'Égypte* („Popis Egypta“).⁵ Ačkoli vstup zájmu o Egypt předcházel Napoleonově výpravě, toto dílo se stalo katalyzátorem rozvoje vědního oboru

³ Haptické výstavy představují specifický prvek českého muzejnictví a výstavnictví. S realizací první takovéto výstavy, přibližující starověký Egypt převážně slabozrakým návštěvníkům muzeí, přišla roku 1995 tehdejší kurátorka egyptské sbírky Národního muzea – Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur Sylva Pavlasová. Další z velkých haptických programů se pak uskutečnil v roce 2004 v rámci doprovodných akcí k výstavě „Abúsír. Tajemství pouště a pyramid“. V jednom ze sálů Náprstkova muzea bylo instalováno asi 20 předmětů, které si mohli návštěvníci výstavy ohmatat a za pomoci popisek v Braillově písmu zjistit, jaký předmět mají v rukou, jak je starý, a případně se průvodce zeptat na další informace. V červnu roku 2006, při reinstalaci expozice Holzmaisterovy mimoevropské sbírky v souvislosti s oslavami stého výročí budovy muzea, byla v Městském muzeu v Moravské Třebové otevřena první stálá haptická expozice se staroegyptskou tematikou na českém území. Je v ní zastoupeno 13 exponátů od pivního džbánku přes vešebtu, sochu sedícího písaře až po kopii reliéfu krále Taharky či bustu královny Nefertiti (viz Podhorný 2008: 45–51).

⁴ Navazujeme na pojem „diaspora artefaktů“, navržený Alicí Stevenson (2019: 1).

⁵ <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/jomard1809ga>. Přístupné 13. března 2020.

egyptologie i nové vlny inspirace Egyptem v umění západního světa (Bednarski 2019). Encyklopedické pojmenovávání a kategorizování přírodního i historického světa bylo pro 19. století charakteristické a souviselo také s evropskou expanzí do mimoevropských prostor, neboť je bylo třeba myšlenkově uchopit a také politicky kontrolovat. Poznání historie dostalo též specializovaný rozměr, který se nezřídka snažil být apolitický, ale nemohl být nikdy oddělen od myšlenkového světa své doby již proto, že jeho činitelé žili v dobových ekonomických, sociálních a osobních vazbách. Tento vědecký rozměr také zůstával a zůstává v kontextu ostatních prvků historické kultury (Beneš 1995), do nichž patří rovněž skupinová identita budovaná s pomocí historického vědomí a povědomí – v 19. století státy a národy vyprávěly a vytvářely své tradice a identity. Přesto jsou dějiny egyptologie i muzejnictví bohaté a složité a nelze je redukovat na roli asistentů nějakého režimu nebo politického směru – vědecký zájem mohl být stejně dobře v opozici vůči dominantním názorům.

Pro Egypt samotný byla tato intenzivní doba také počátkem budování národní existence, povzbuzeného též soupeřením velmocí o kontrolu nad zemí na Nilu. S jen malou nadsázkou lze říci, že egyptské národní obrození a to české probíhaly téměř současně. Starověká minulost se přitom stala argumentem národní existence pro Egypt a zajímavostí v českém prostředí. Vlastnictví sbírkových předmětů bylo nejen předmětem zájmu a okouzlení, ale také otázkou osobní a posléze národní prestiže v době národních obrození, ovšem v různé míře.

Několik let před Napoleonovou expedicí se v Praze objevila další z mumii, která se na našem území dochovala až dodnes. Jejím prvním majitelem byl lékárník Václav Barka. Vystavoval ji ve své lékárně a velmi pravděpodobně část jejích dolních končetin mlel jako mumiový prášek a prodával jej pacientům. Mumie je dodnes uložena ve sbírkách Národního muzea – Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur (dále jen Náprstkovo muzeum), kam se dostala oklikou přes slavného pražského archeologa Josefa Antonína Jíru. Ten ji koupil v roce 1893 a chybějící části nohou jsou nahrazeny dřevěnými protézami (Onderka 2010; Onderka – Jungová *et al.* 2016: 44-47; Onderka – Jungová 2019).

Fascinace Egyptem vedla v roce 1819 i k první výstavě staroegyptských předmětů na našem území. Na svědomí ji měl pražský Němec Franz Wilhelm Sieber (1789–1845). O rok dříve se vrátil ze své cesty do země na Nilu a dovezl si odtamtud rozsáhlou sbírku egyptiak (Sieber 1823). Předměty vystavil v hotelu U Zlatého

anděla v Celetné ulici 29. (Není jisté bez zajímavosti, že dnes o kousek dál v Celetné 20 sídlí i čeští egyptologové.) Na této prodejní výstavě mohli návštěvníci spatřit a zakoupit například: „Šest stop dlouhého krokodýla, stonky, z nichž v povodí Nilu je hotoven papyrus, dále chrámové střevice staroegyptských kněží, též rozloženou, na pergamen uschlou mumii“ (Martínek – Martínek 1998: 379-380). Zdá se, že pro Pražany byla tato prodejní výstava velkou a v té době vpravdě exotickou událostí a zřejmě si některé předměty na Sieberově výstavě i zakoupili. Franz Sieber se toulal Egyptem v době objevu hrobky faraona Sethiho I., o který se zasloužil slavný cestovatel, dobrodruh a egyptolog amatér Giovanni Battista Belzoni (Bierbrier 2012: 473; Hume 2011; Taylor 2017). Je velmi pravděpodobné, že díky setkání Siebera s Belzonim se na výstavu a později i do sbírek Náprstkova muzea dostalo pět pohřebních sošek takzvaných vešebtů tohoto slavného egyptského panovníka (Mynářová – Onderka 2007: 256).

Další ze sbírek, která se na území českých zemí dostala v první polovině 19. století, je spojena se jménem a diplomatickou kariérou rakouského kancléře a architekta ponapoleonské Evropy Klemense Metternicha. Za slib diplomatické a vojenské pomoci daný egyptskému místokráli Muhammadu Alímu se v jeho sbírkách na zámku Kynžvart objevily mimo jiné dvě mumie (Onderka – Jungová *et al.* 2016: 26-29, 34-37, 138-139, 142-143) a magická stéla, která dnes nese jméno Metternichova. Tato jedinečná památka z Pozdní doby je v současnosti ozdobou Metropolitního muzea v New Yorku, kam se dostala na počátku 50. let 20. století (Lexa 1923 II: 58-81; Šuchmová 2003).⁶

Další dvě sbírky, které je nutné zmínit a které předcházejí českému působení v Abúsíru, spadají do přelomu 19. a 20. století. V roce 1903 se do Egypta vydal arcivévoda Josef Ferdinand. Tento vnuk Leopolda II. Toskánského a syn Ferdinanda IV. navázal již ve třetí generaci na zájem toskánské větve habsburského rodu o oblast východního Středomoří. Na palubě parníku Cleopatra se vydal z Terstu do Alexandrie. Zde na něj čekal jeho průvodce konzul Vetter, který mu začátkem února 1903 nabídl svou sbírku starožitností.⁷ Dnes můžeme jen spekulovat, zda ji arcivévoda odkoupil, nebo ji přijal jako dar, jímž konzul Vetter sledoval své diplomatické zájmy. Josef Ferdinand za dva měsíce projel Egypt od Alexandrie až po ostrov Fílé se slavným chrámem bohyně Esety. V polovině března se musel vrátit ke své vojenské posádce v Olomouci a do Olomouce také dovezl asi 350 staroegyptských artefaktů.⁸ Nechal zde pro sbírku založit i nové přírodovědecké muzeum, které neslo jeho jméno. Sběrka v něm byla vystavena formou stálé expozice do přelomu 40. a 50. let 20. století

⁶ Stéla má inventární číslo 50.85 a je vystavena v místnosti č. 128 Metropolitního muzea umění v New Yorku.

⁷ „Hier hat mir Herr Consul Vetter seine Sammlung von vielen sehr werthvollen Altertümern geschenkt, darunter auch 2 Mumien, also kehre ich schwerbelander (sic) heim!“ Národní archiv. Rodinný archiv toskánských Habsburků, fond Ferdinand IV., sign. 62., inv. č. 582. Giuseppe – Viaggio dell’Egitto 1903. Dopis ze dne 2. února 1903.

⁸ Toskánským Habsburkům a jejich přínosu v počátcích egyptologie je v posledních letech věnována zvýšená pozornost českých i zahraničních egyptologů a historiků (např. Betrò 2010, 2013, 2014, 2015 a 2018; Gregorovičová 2014a, 2014b a 2018; Mynářová *et al.* 2013; Podhorný 2008, 2014 a 2018; Onderka – Podhorný 2018; Podhorný – Onderka 2018; Onderka – Jungová *et al.* 2016: 96-105, 156-157, 162-167).

a v roce 1981 byla pak natrvalo převedena do fondů Náprstkova muzea.

Druhá z velkých kolekcí je spojena s osobou moravskotřebovského rodáka a podnikatele, kterému se splnil jeho americký sen v New Yorku, Ludwiga V. Holzmaistera.⁹ Počátkem 20. století podnikl cestu kolem světa a do svého rodného města přivezl sbírku nejen egyptskou, ale i indickou a japonskou. Pro tyto své sbírky nechal postavit nové muzeum, jehož budova byla slavnostně otevřena v roce 1906. Ústředním exponátem sbírek je dodnes mumie ženy jménem Here-ret,¹⁰ pocházející z lokality Láhún ve středním Egyptě (Onderka – Martínková 2012; Martínková – Onderka *et al.* 2015). Sbíрка obsahuje i hodnotný soubor skarabů, vešebtů a nakkádské keramiky a stejně jako výše zmíněné kolekce nechyběly předměty z Moravské Třebové na většině výstav pořádaných v Československu a později České republice (Podhorný 2010a a 2011; Navratilova – Podhorný 2019).

Při pohledu na sbírky a jména osobností s nimi spojených je poměrně jasně patrné, že především v dlouhém 19. století byly v českých zemích získány díky cestovatelským a diplomatickým aktivitám kosmopolitních šlechticů či podnikatelů německého původu. Nemířily do Národního muzea v Praze ani do Moravského zemského muzea v Brně, nýbrž zůstávaly soukromou iniciativou. Důvodů může být několik. Jedním je jistě hledisko ekonomické, druhým pak snaha zakladatelů pražského Národního muzea o tvorbu muzea opravdu národního, v němž exotických předmětů bude poskrovnu, a to i přesto, že možnost nakoupit egyptiaka pro Národní muzeum existovala; konkrétně se jednalo o sbírku barona Františka Kollera (Dufková – Ondřejová 2006: 49-70; Martínková – Onderka *et al.* 2015: 19-20). Tento profil zájmu o Egypt odpovídá i situaci známé z jiných oblastí historické kultury v českých zemích, například z oblasti umělecké inspirace minulostí. Český historismus je po nejvíce zachvácen horečným národovectvím, které vtisklo podobu výzdobě budov, jakou je Národní muzeum či Národní divadlo (Berger *et al.* 2016; Navratilova 2001). Zatímco v jiných evropských metropolích (Czerny 2010) vzhled zejména muzejních budov odrážel buď reminiscence na klasickou antiku jako základ vzdělanosti, nebo encyklopedické poslání shromáždit památky a přírodniny z celého světa, Národní muzeum takto univerzální ambice svým výzdobným programem zjevně nedemonstruje a například egyptský motiv se v jeho výzdobě objevuje jen sporadicky. Egypt byl individuálně zajímavý, ale stejně jako jiné oblasti dějin mimo dějepisectví národní nemohl být nijak zapojen do budování národní identity, které ovládlo český veřejný prostor, a to včetně muzejních sálů.

EGYPTOLOGIE A JEJÍ POČÁTKY ZA VELKÉ VÁLKY A PRVNÍ REPUBLIKY

V období okolo Velké války se egyptologii na obou pražských univerzitách, německé i české, pokoušeli etablovat Nathaniel Reich (Gertzen – Oerter 2017) a František Lexa. Soustředili se však přitom na akademické pozice, a neměli tak prostor pro práci se sbírkami. Nathaniel Reich se posléze vydal do Spojených států a egyptologie neměla na německé univerzitě přímé pokračování. Teprve později se na ní usadili specialisté na řecko-římský Egypt a náboženství, Theodor Hopfner a Viktor Stegemann (Oerter 2010; Oerter – Bareš 2013; Vymětalová 2017; Bareš 2019).

Nová Československá republika viděla v prostoru bývalé osmanské říše velkou příležitost pro rozvoj hospodářských a diplomatických vztahů – jako nástupnický stát Rakouska-Uherska se obracela k nástupnickým státům jiné mnohonárodnostní říše – a budovala diplomatická i obchodní zastoupení. Stojí za zmínku, že hned první výše postavený československý diplomat v Egyptě, Cyrill Dušek, si v průběhu svého působení pořídil soukromou sbírku, která se později dostala do Národního muzea a do sbírek Československé obce sokolské (Lexa 1931; Jünová Macková *et al.* 2014). Československá diplomacie obecně zareagovala aktivně rovněž proto, že na rozvahy Edvarda Beneše a Tomáše Garrigua Masaryka měl vliv přední orientalista bývalé monarchie a nové republiky Alois Musil (nejnověji např. Jünová Macková – Žďárský – Geccko 2019). Musil vnímal spojení rozvoje akademického a geopolitického zájmu jako všestranně přínosné (věda měla mít praktickou aplikovatelnost a kultivovat politiku) a mimo jiné propagoval detailní znalosti geografie a nejen starověkých, nýbrž i moderních dějin Asie a Afriky. Mezi Musilovými žáky byl i jeden z prvních studentů egyptologie na pražské české univerzitě Černý (např. Růžová 2010; Onderka 2019; Navratilova, *v přípravě*). Díky vzbábám Musila i Lexy přímo na Masarykův „republikánský dvůr“ (jak nazýval hradní prostředí J. S. Guth-Jarkovský, znalec etikety a Masarykův ceremoniář) získal Černý prezidentovu osobní i finanční podporu¹¹ pro navázání spolupráce s Francouzským ústavem orientální archeologie v Káhiře (Institut français d'archéologie orientale). V roce 1925 se díky tomu ocitl – v souladu s plánem spolupráce a svým vlastním přáním (Navratilova 2018) – na vykopávkách v Dér el-Medíně.

Černý se tímto stal prvním československým egyptologem, který se aktivně účastnil terénních vykopávek. Velice záhy také identifikoval vykopávky jako vědecky nejcennější a celkově nejvýhodnější zdroj artefaktů. Avšak skutečnost, že si uvědomoval hodnotu archeologické

⁹ Osobnosti Holzmaistera se věnovali ve svých studiích především Jana Martínková a Jiří Ošanec. Jednou z Holzmaisterových podmínek, kterou si kladl při podpoře moravskotřebovského muzea, bylo, že se v něm bude mluvit pouze německy (viz např. *Moravskotřebovské vlastivědné listy* 7/1996; Martínková – Ošanec 2003; Onderka – Martínková 2012; Martínková – Onderka *et al.* 2015).

¹⁰ Mumie a další staroegyptské exponáty byly zapsány do sbírek muzea roku 1912, kdy je Holzmaister dovezl ze své druhé cesty do severní Afriky. Osobně se také v květnu 1912 účastnil vybalování mumie, když do Moravské Třebové přijel na návštěvu z Baden-Badenu.

¹¹ Není jisté bez zajímavosti, že Černý provázal prezidenta Masaryka při jeho návštěvě Egypta počátkem dubna 1927. Navštívili mimo jiné i Údolí králů včetně hrobky Tutanchamona (viz Jünová Macková 2009).

práce – i to že dělení nálezů bylo právně nejvíce jednoznačným způsobem jak artefakty získat – ho nijak neodradila od pragmatického řešení, od nákupů u starožitníků, pokud byly finančně dostupné. Nezřídka to znamenalo, že u obchodníků s památkami nakoupil, stejně jako jeho kolegové, také předměty pocházející přímo z výkopů, na nichž se podíleli a z nichž se tyto předměty ztrácely. V takto složité situaci dané hospodářskými i sociálními poměry v Egyptě bylo obtížné zvolit správné řešení. Černý i ostatní egyptologové často postupovali velmi pragmaticky v přesvědčení, že tímto způsobem mohou artefakty odcizené z vykopávek alespoň zasadit přibližně do jejich původního kontextu s ostatními nálezy.

Černý byl loajálním spolupracovníkem svých francouzských kolegů i loajálním kolegou Lexy (Júnová Macková – Navratilova 2015). V pražském akademickém prostředí se vypracoval na soukromého docenta a na (toliko administrativního) pracovníka Orientálního ústavu a pro ústav zajistil také nákupy starožitností. Posléze pokračoval v této činnosti ve službách britského egyptologa a mecenáše Alana Gardinera, jehož zaměstnancem se stal roku 1934.¹²

Pro Prahu získal soubor nálezů přímo z Dér el-Medíny; ten byl Národnímu muzeu darován roku 1937 (Onderka 2014; Fischer-Elfert – Navratilova – Onderka – Toivari-Viitala – Demarée 2018; Onderka – Mynářová – Pavúk 2018). Již několik let předtím dorazily do Hrdličkova muzea lidské pozůstatky z téže lokality. Tyto památky byly součástí francouzského podílu, který ústav obdržel od egyptské strany podle tehdy platných egyptských zákonů.

Ještě než se tak stalo, byl Černý v Egyptě krátce i hostitelem svého mentora Lexy, a to na počátku roku 1931 (Júnová Macková 2012a). I Lexa se pokusil získat pro pražské instituce některé artefakty, ale jeho praktická znalost egyptských památek i jeho finanční možnosti nebyly v té době příliš velké. Přesto se mu zdařilo obohatit pražské sbírky některými nálezy, zejména z egyptského pravěku (Suková 2004, 2006 a 2014).

V Praze tedy rostly díky mezinárodním cestám a spolupráci československých egyptologů další sbírky jako přímý výsledek československého zájmu o orientalistiku, který byl určován snahou akademiků o rozvoj svých oborů a umožněn geopolitickými zájmy. Ve 30. letech hrálo osobní nasazení Černého a Lexy ještě větší úlohu, neboť podpora mezinárodní politiky a kulturní diplomacie utrpěla důsledky světové hospodářské krize.

Stále také absentoval plán nejen na pevnější akademické ukotvení egyptologie (jediným placeným akademickým pracovníkem zůstával Lexa), ale i na prezentaci egyptských artefaktů. Nebyla zřízena žádná stálá egyptská expozice v Praze. Komplexní dopad hospodářské

krize a následné válečné události tuto situaci nemohly nijak vylepšit.

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A NÁSTUP KOMUNISTICKÉ TOTALITY

Během druhé světové války se akademická egyptologie stáhla do ústraní, Lexa byl penzionován a česká univerzita uzavřena. Činnost Orientálního ústavu byla omezena a kontrolována okupanty; do jisté míry se však dařilo pokračovat ve výuce orientálních jazyků. V oblasti výstavnictví nedocházelo k žádným změnám, regionální sbírky zůstávaly přístupné – jako v Olomouci – či v držení svých majitelů. Nejeenergičtější představitel československé egyptologie, Jaroslav Černý, působil v exilu v Egyptě a poté ve Velké Británii.

Válečné události zasáhly egyptské artefakty ve velké míře až na samém konci války, kdy byla například poničena opavská sbírka Marie Stony (Dulíková 2012, 2013 a 2015).

Po druhé světové válce zasáhly do uspořádání sbírek konfiskace a znárodnění a centralizace mnoha artefaktů z regionálních sbírek v Praze. Než se však dostaneme k této historické kapitole, je třeba zmínit ještě zajímavý výstavní pokus z roku 1949, který naznačil, že egyptologové Lexa a Žába¹³ se dokážou adaptovat i v nových politických poměrech a připravit zajímavé výstavy. K tomu, že československá egyptologie „přežila“ i takzvaný Vítězný únor,¹⁴ přispěla jak mezinárodní situace, neboť východní blok se v čele se Sovětským svazem obrátil od podpory Izraele k podpoře arabských zemí, tak i Lexovy velmi dobré kontakty s kulturními prominenty režimu. Je třeba poznamenat, že Lexovým spolužákem z vysokoškolských seminářů profesora Masaryka byl Zdeněk Nejedlý a jedním z Lexových studentů z dob, kdy působil jako profesor matematiky a fyziky na malostranském gymnáziu v Praze, byl Václav Kopecký, stojící v čele Ministerstva informací a osvěty (Bareš 1989, 2007 a 2014; Júnová Macková 2018). Byl to právě Kopecký, kdo také velmi výrazně podpořil první výstavní projekt v Československu po druhé světové válce.

„STARÝ A NOVÝ EGYPT“¹⁵

Výstava s tímto názvem byla slavnostně zahájena 17. června 1949 v Náprstkově muzeu v Praze (obr. 1). Byla součástí doprovodného programu k mezinárodnímu kongresu orientalistů, který se konal 20.–25. června na zámku v Dobříši a účastnilo se ho 45 zahraničních orientalistů z mnoha zemí.¹⁶

¹² Podrobnosti k životu a práci Jaroslava Černého viz Růžová (2010); Málek (1998); Navratilova (2017, 2018 a v *přípravě*).

¹³ Žábovi bylo věnováno speciální číslo *Pražských egyptologických studií XVIII* v roce 2017. Obsahuje studie, které přibližují Žábův život i akademickou kariéru.

¹⁴ Převzetí moci Komunistickou stranou Československa 25. února 1948 (více např. Veber 2008).

¹⁵ Podrobně se této výstavě věnoval Podhorný (2010b); také Navratilova – Podhorný (2019).

¹⁶ Z egyptologů je třeba zmínit účast Stephena Glanvilla, Aksela Voltena nebo Georgese Posenera – profesora egyptologie v Paříži a později manžela Paule Posener-Krieger, dlouholeté spolupracovnice českých egyptologů při zpracovávání papyrového archivu z pyramidového komplexu panovníka Raneferefa. Viz dopis Z. Žáby J. Černému z dubna 1949 (Júnová Macková – Navratilova 2016: 138–141).

Ve třech poschodích muzejní budovy byly vystaveny předměty ze staré sbírky Národního muzea,¹⁷ Holzmaisterovy sbírky z Moravské Třebové i sbírky arcivévodky Josefa Ferdinanda deponované v Olomouci. Několik předmětů zapůjčil i egyptský vyslanec Mohamed Matar Bey, pod jehož záštitou se výstava konala. Předměty ze své první cesty do Egypta z přelomu let 1930–1931 poskytl pro výstavu i Lexa (Suková 2004, 2006 a 2014; Jůnová Macková 2012a).

O tom, že výstava měla sloužit jako určitá výkladní skříň československé egyptologie, svědčí i podpora a zároveň kontrola politických špiček tehdejšího režimu. Vedlo to k jistému napětí, jelikož Egypt byl prezentován jako země ovlivňovaná světovým imperialismem, ale přesto jeho oficiální představitel, egyptský vyslanec, výstavu rovněž oficiálně navštívil. Původní rozpočet, který dosahoval částky 30 000 korun, byl překročen třikrát, a to i díky speciální podpoře Ministerstva informací a osvěty, jež dosahovala výše 25 000 korun. O významu výstavy svědčí i fakt, že v Náprstkově muzeu byla speciálně upravena otvírací doba, její návštěva byla zařazena do hromadného programu škol, noticky o výstavě byly zaslány do redakcí novin a byla propagována i v pražských kinosálech, centrále ČEDOKu a na pražském vzorkovém veletrhu.¹⁸ I tato mimořádná propagace jistě vedla k velké návštěvnosti, která přiměla organizátory výstavy k jejímu prodloužení o přibližně dva měsíce, do počátku října, a zřejmě také přispěla k jejímu přenesení do Uměleckoprůmyslového muzea v Brně.¹⁹

Pozoruhodné bylo, že navzdory režimní kontrole do výstavy Žába a Lexa zařadili i práce Pavly Fořtové-Šámalové,²⁰ vdovy po Masarykově kancléři, a poukázali také na výjimečnost práce Černého,²¹ který krátce předtím odmítl vyjádřit svou podporu komunistickému režimu, nevrátil se do Československa²² a upřednostnil profesní i osobní rozvoj ve Velké Británii. Rovněž nepřizpůsobili výklad egyptských dějin plně nastupujícímu marxisticko-leninskému narativu, což jim vyneslo kritiku některých recenzentů.²³ Podařilo se jim tedy uchovat si jistou míru vědecké autonomie. Ta se měla nicméně v následujících letech stát stále obtížněji udržitelnou.

EGYPTSKÉ PAMÁTKY ZA ŽELEZNOU OPONOU

S podobným souborem památek a s větším důrazem na materiály z Dér el-Medíny byla koncipována

i výstava o staroegyptských „dělnících“, tedy řemeslnících a umělcích doby Nové říše.²⁴ Do velké míry se o ni zasloužil Žába, neboť ji také pokládal za další možnost, jak jednak zviditelnit svou práci a kariéru, ale rovněž vzdát poctu Černému, což bylo již obtížnější. Režimní kontrola zasahovala aktivněji: jednak proto, že tlak totalitního režimu se plně rozvinul, a také proto, že téma výstavy bylo pro režim velmi zajímavé – „dělníci“, stávky a podobně, to byla klíčová slova marxisticko-leninských dějinných konceptů. Režimní cenzor ovšem nemohl takto „pokrokové“ jevy připustit v „otrokářské“ společnosti, a tak se o prezentaci Dér el-Medíny rozhořely spory, které Žába s Lexou řešili částečnými ústupky. Přesto při vernisáži neváhali vyzdvihnout Černého, což bylo logické, neboť výstava použila artefaktů z výzkumů Francouzského institutu orientální archeologie.

Žába, ač se takto opakovaně angažoval v prezentaci artefaktů, které již na československém území byly, si však dobře uvědomoval obtíže neukotvené československé egyptologie. Nezaměřil se však na vybudování stálé muzejní expozice (práci na již přítomných artefaktech pokládal za potřebnou a nutnou, ale nikoli za základ rozvoje budoucnosti oboru), spíše zvažoval institucionální ukotvení a také možnosti, jak proniknout k terénnímu výzkumu, který mohl ještě znamenat přísun artefaktů nových. V Egyptě padl v roce 1952 královský režim a poslední zbytky západní přítomnosti v egyptské vojenské i civilní exekutivě zmizely po suzské krizi roku 1956. Egypt se stal republikou, v jejímž zřízení se objevily prvky socialismu a především etatismu, ale jeho nový představitel Gamal Abdel Násir preferoval najít v době studené války třetí cestu mezi východním a západním blokem (Yaqub 2013). Paralelní vývoj v Sovětském svazu naopak nastartoval zájem o globální pronikání sovětského vlivu, potažmo vlivu celého sovětského bloku do tzv. Třetího světa. Stalinův nástupce Nikita Chruščov přenesl studenou válku do diplomatické roviny v různých rozvíjejících se zemích Asie a Afriky, kde mimo jiné hodlal využít ústupu koloniálního vlivu Západu, který by byl rád nahradil vlivem sovětským. Mnohé země, včetně těch na Blízkém východě, se k tomuto vlivu stavěly opatrně, neochotny vyměnit jeden imperiální vliv za jiný, ale jisté sympatie k sovětskému režimu se objevovaly, lépe řečeno, nebudil tolik nesympatií jako bývalé metropole těchto bývalých kolonií. Sovětský systém přitom nijak neváhal využívat tvrdou sílu i kulturní diplomacii. A cílové

¹⁷ Sbírcce Černého, kterou pro muzeum získal v roce 1937, byla věnována samostatná výstava o dva roky později.

¹⁸ Archiv Národního muzea. Registratura Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, karton 4/1949.

¹⁹ Národní archiv. Fond Ministerstvo školství 1918–1949, karton 1826., sign. 30. Zpráva o průběhu a výsledku výstavy „Starý a nový Egypt“.

²⁰ Tato významná malířka měla již v roce 1948 svou samostatnou výstavu v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze (Fořtová-Šámalová 1948 a 1963). Její práce byla připomenuta také na nedávné výstavě „Mezi Prahou a Káhirou“, která byla otevřena v pražském Karolinu v srpnu 2019 v rámci oslav 100 let české egyptologie.

²¹ Žába ho zmínil i v katalogu výstavy ve své stati *O české egyptologii* (Lexa – Žába 1949). Přednášku na stejné téma měl Žába i na zmíněném orientalistickém kongresu.

²² Archiv University College Records, složka J. Černý, korespondence Černého s dr. J. Rypkou.

²³ V tomto ohledu byla bezesporu nejvíce kritická recenze Josefa Rabana v *Kulturní politice* 15. července 1949.

²⁴ Nesla název „Deir el-Medina. Sídliště královských dělníků z období otrokářského řádu v Egyptě“. Měla být otevřena v roce 1950, ale v důsledku snah cenzorů o její „úpravy“ byla nakonec otevřena až v roce 1951 (více viz Neustupný – Žába 1950; Lexa 1950; Šichan 2015; Navratilova – Podhorný 2019; také Lexův zahajovací proslov k výstavě a jeho připomínky, které se zachovaly v Lexově archivní pozůstalosti). Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, fond František Lexa, karton 21, inv. č. 516, sign. III B.

země odpovídaly stejně komplexně – egyptská vláda si byla vědoma toho, že artefakty a přístup k archeologické práci představují kulturní kapitál, jehož bylo možno využívat při jednání s novými spojenci i ostatními zeměmi (Carruthers 2017).

Prostor pro československé egyptology se otevřel také v kontextu sovětské expanze ve třetím světě – ale nejednalo se (jako ostatně ani v Sovětském svazu, viz Loktionov 2017 a 2019) o aktivní rozvoj, vědci byli spíše tolerováni. Žába se však naplno chopil této příležitosti, a již rok po uzavření velkého zbrojařského obchodu s Egyptem, v němž Československo hrálo roli prostředníka, do Egypta zamířila kulturní delegace včetně Lexy a Žáby (Putík 1957; Hoffmeister 1957; Jünová Macková 2012b a 2012c). Její jednání, jakož i Žábovo bezprostředně následující angažmá v roli lektora češtiny v Káhiře (Ondráš 2017), otevřela cestu k založení Československého egyptologického ústavu, a tedy také k účasti na terénních pracích v Egyptě.

Co se týká výstav spadajících do poloviny 50. let, jedna se uskutečnila v Olomouci. V tamním muzeu byla v roce 1956 otevřena výstava s názvem „Egypt včera a dnes“,²⁵ která byla součástí *Campagne Internationale des Musées*. Jejím autorem byl Žába a představovala návštěvníkům přibližně šest desítek exponátů ze sbírky Josefa Ferdinanda, jež byla od roku 1951, kdy vzniklo dnešní Vlastivědné muzeum v Olomouci, ukryta v depozitářích. Egypt na výstavě zastupovaly především informace o suezské krizi a také různorodé přednášky v rámci doprovodného programu.²⁶

ABÚSÍR A NÚBIE

Žába našel prostor, za který zaplatil také jistou měrou spolupráce s režimem,²⁷ současně však postřehl, že režim ho nepodpoří tak, jak by si představoval. Již v době jednání UNESCO o pomoci Egyptu ve věci záchranné akce v Núbii Žába musel získávat materiál pro formující se expedice, jak se dalo, včetně smluv s firmami, které mu dodaly zboží k testování v extrémních podmínkách. Ale režimní pasivita (a později nevole) šla ještě dále, zejména po roce 1968 a nové změně politického kurzu v Československu. Jedním z problémů bylo, že nebylo jednáno o větších památkových darech Československu. Po nubijské misi nezískala československá strana žádný chrám, ačkoli je možno namítnout, že pro

přijetí takového daru chyběly podmínky jak finanční, tak prostorové,²⁸ což si Žába též uvědomoval.²⁹

Kromě Núbie začal Československý egyptologický ústav působit také v blízkosti Káhiry na jednom z pyramidových polí, v Abúsíru. Oblast dobře znal Černý z doby válečného pobytu, a mohl ji tedy doporučit jako naleziště, jehož potenciál není ani zdaleka vyčerpán. Terénní výzkum byl nicméně po Žabově smrti a v době normalizace ohrožen.³⁰ Egyptologie však mezitím získala též muzejní pracoviště (ač stále ještě ne stálou expozici), kterému dominoval Evžen Strouhal,³¹ mimo jiné specialista paleopatolog. Jeho výstavní zájem se soustředil na specifickou součást egyptských sbírek – na lidské pozůstatky. Jeho prvním velkým projektem bylo proto prozkoumání všech staroegyptských mumií nacházejících se na území Československa. Tento na svou dobu mimořádný počín (a to nejen v rámci východního bloku) se uskutečnil v průběhu první poloviny 70. let 20. století. Díky spolupráci s radiologem Lubošem Vyhnánkem se podařilo „zrentgenovat“ naprostou většinu mumifikovaného materiálu v Československu. Výsledkem byly nejprve odborné studie v renomovaných časopisech (Strouhal – Vyhnánek 1974 a 1976; Verner 1974) a v roce 1979 monografie vydaná Národním muzeem (Strouhal – Vyhnánek 1979). Do projektu byli zapojeni i odborníci z dalších profesí a v průběhu studia mumií byly odborně vyhodnoceny i rakve a jejich části. Tohoto úkolu se ujal Miroslav Verner a publikačně zhodnotil jednu část své diplomové práce (Verner 1965). Vernerova analýza rakví vyšla v roce 1982 v rámci mezinárodního projektu *Corpus Antiquarum Aegyptiacarum* (Verner 1982). Již v roce 1971, tedy v plném běhu vědeckého vyhodnocování mumií, se Náprstkovo muzeum rozhodlo uspořádat výstavu „Staroegyptské mumie“ (Strouhal 1971), která se setkala s mimořádným ohlasem, a její upravená verze putovala na přelomu let 1971 a 1972 také do Olomouce. Výzkumu mumií bylo využito také na Slovensku, kde byla v Martině připravena výstava „Staroegyptské pamiatky“ v roce 1972. Představovala většinu egyptiak na Slovensku a za slovenskou stranu ji měl na starosti etnograf Mojmír Benža (1972).

Další Strouhalovy snahy vedly v centralizaci staroegyptských památek do oddělení, které založil a jež se specializovalo na pravěké a starověké kultury Předního východu a Afriky. Tato centralizace byla v rámci české části federace dokončena v roce 1981 převodem

²⁵ Uskutečnila se od 14. října do 4. listopadu 1956 a měla opět upravenou otvírací dobu od 10. až do 21. hodiny.

²⁶ Jednu z nich pronesl novinář František Kejík, a to s názvem *Současný Egypt*. Přednášku na téma *Život ve starém Egyptě* přednesl i František Lexa, který navštívil Olomouc 1. listopadu. Pravděpodobně vycházela z publikace *Veřejný život ve starověkém Egyptě*, vydané v roce 1955 (Lexa 1955).

²⁷ Archiv bezpečnostních složek, složka číslo V-8748 MV, Otakar Nahodil. Žábova složka byla skartována v 80. letech 20. století.

²⁸ Např. chrám bohyně Esety z Dendúru, který byl kompletně převezen do New Yorku a dnes je součástí expozice Metropolitního muzea umění.

²⁹ Opakovaně se k problému vracel ve své korespondenci s Černým v druhé polovině 60. let (viz Archiv Českého egyptologického ústavu, korespondence Žába – Černý).

³⁰ Egyptologický ústav byl jako samostatné pracoviště zrušen a začleněn pod Katedru věd o zemích Asie a Afriky. K obnovení jeho samostatnosti došlo až na počátku 80. let 20. století (Verner 2008; Verner 2019: 31–32; Boněk 2011).

³¹ Strouhal odešel z pracovní pozice na Univerzitě Karlově a mezi léty 1969–1992 pracoval jako vedoucí Oddělení (dnes podsbírkou) pravěké a starověké Předního východu a Afriky v Národním muzeu – Náprstkovo muzeu. Jeho pokračovateli v muzejní práci byli Sylva Pavlasová, Lenka Suková a dnes především Pavel Onderka.

sbírkou arcivévody Josefa Ferdinanda z Olomouce do Prahy.³²

Zásadním mezníkem, předznamenávajícím velký rozvoj staroegyptských památek ve fondu Náprstkova muzea, bylo samozřejmě založení Československého egyptologického ústavu v Praze (1958) a Káhiře o rok později (Strouhal 2000; Jünová Macková 2017; Jünová Macková – Navratilova, *v tisku*).

Na možnost práce v terénu a dělení nálezů mezi egyptskou a československou stranu pak reagovalo i Náprstkovo muzeum a egyptologický ústav při popularizaci egyptologie a přípravě výstav. Výstavy ze 70. a 80. let minulého století vlastně kopírují dělení nálezů mezi oběma státy, které probíhalo v letech 1965–1986.³³ Do fondů Náprstkova muzea se dostaly předměty z vykopávek v Núbii, z výzkumu Ptaššepesovy mastaby, rodinného pohřebiště panovníka Džedkarea, pyramidy královny Chentkaus II., pyramidového komplexu faraona Raneferefa a v neposlední řadě také z šachtové hrobky hodnostáře Vedžahorresneta, jejíž odkrývání započalo v 80. letech 20. století.

Každý korpus předmětů byl postupně muzejně zaevidován ve fondu Náprstkova muzea a některé soubory památek byly i odborně zpracovány formou článků nebo vědeckých monografií (Žába 1974; Strouhal 1984; Strouhal 1990; Vachala 1987 a 2019; Strouhal – Bareš 1993; Verner – Callender 2002; Verner 2017a).

Nedílnou součástí práce Egyptologického ústavu i Náprstkova muzea byla i nezbytná pokračující popularizace dějin Egypta a Nubie. Proto bylo připraveno i několik výstav, které vycházely právě ze získaných předmětů z egyptských vykopávek. První velkou výstavou byla expozice s názvem „Tajemná Nubie“ (Strouhal 1975a),³⁴ jež vznikala v nelehkých dobách první poloviny 70. let a byla otevřena v roce 1975.³⁵ Mapovala příspěvek československých egyptologů při záchraně památek postupně zaplavovaných Asuánskou přehradou. Bylo na ní využito několik stovek sbírkových předmětů získaných na expedicích mezi léty 1961–1965. Jednalo se například o část těla sfingy z pevnosti v Kertásí nebo část dveřního architrávu z chrámu v Táfě. Nechyběly ani sádrové odlitky skalních nápisů získaných při průzkumech skal a publikovaných v Žabově monografii v roce 1974.³⁶ Své zastoupení měly i kamenné rakve z lokality Naga el-Fárik (Vachala 1987 a 2019) a v neposlední řadě výzkumy pohřebiště ve Wádí Kitně a Kalábši (Strouhal 1984). I tato výstava podléhala

určitým dobovým tlakům. Režimní samozřejmostí bylo připomenutí podílu sovětských vědců a inženýrů při stavbě Asuánské přehradě a zařazení výstavy mezi akce k 30. výročí osvobození Československa Rudou armádou, což mělo i pozitivní dopad v tom, že se výstavě dostalo významné finanční podpory a její rozpočet dosáhl nakonec částky 160 000 korun. Šlo o v mnoha směrech typickou situaci, kdy nominální „spolupráce“ s režimem umožnila vědeckou činnost.

Další z plánovaných výstav měla již plně využít archeologický materiál získaný v Abúsíru při výzkumech mastaby vezíra Ptaššepese, který probíhal mezi léty 1960–1974 a byl první zkouškou egyptologického týmu ve stínu tamních pyramid. Výstava o Ptaššepesově mastabě (Strouhal 1975b) byla v plánu práce na rok 1978, kdy se předpokládalo již kompletní vyhodnocení získaného archeologického a epigrafického materiálu. K její realizaci ale nakonec nedošlo a je nutno přiznat, že i Strouhalovy představy o tom, že na ní široké veřejnosti podrobně představí její význam, vzaly za své. Vyhodnocování poznatků získaných studiem této hrobky trvá vlastně dodnes (Verner 1986 a 1992; Vachala 2004; Krejčí 2009; Verner 2017b: 119–131).

Na další výstavu s čistě abúsírskou tematikou si zájemci o starý Egypt museli počkat na přelom let 1980 a 1981, kdy se v Praze otevřely brány výstavy „V hrobce egyptské princezny“ (Fiala *et al.* 1980). Touto princeznou byla Chekeretnebtj, jedna z dcer panovníka Džedkarea, který si sice nechal postavit svůj pyramidový komplex v nedaleké Sakkáře (např. Megahed 2019 s odkazy na předchozí studie), ale své blízké rodinné příslušníky zanechal k věčnému odpočinku v Abúsíru. Výstava představila výzkumy egyptologického ústavu z let 1976–1979. Její jádro tvořily předměty z pohřební výbavy princezny Chekeretnebtj, které se do sbírek Náprstkova muzea dostaly díky dalšímu dělení nálezů v roce 1977.³⁷ Výstava tímto přiblížila pohřební výbavu a zvyklosti z nejvyšších kruhů staroegyptské společnosti přibližně v polovině 3. tisíciletí př. n. l. V expozici byly k vidění například princezny kanopy, podhlavička, alabastrové nádoby, torza dřevěných soch nebo obinadlo s nápisem (Verner – Callender 2002; Benešová – Vlčková 2006: 272–281 a 284–287; Zemina 2010). I tato výstava byla věnována dvěma výročí. Prvním bylo 20. výročí zahájení výkopových prací v Abúsíru a to druhé bylo opět politickou nutností a vztahovalo se k 35. výročí osvobození Československa Rudou

³² Sbírky na Slovensku se dnes nacházejí především v Bratislavě a na zámku Betliar. Velkou pozornost jim v posledních letech věnují především Jozef Hudec a Dušan Magdolen.

³³ Dělení nálezů proběhlo v letech 1965, 1974, 1977, 1982 a 1986.

³⁴ Podrobnější informace viz Podhorný (2008) a scénář k výstavě od Evžena Strouhala; ten je uložen v Náprstkově muzeu.

³⁵ Probíhala od dubna do října 1975 a navštívilo ji necelých 28 000 návštěvníků. Archiv Národního muzea, Registratura Národního muzeum – Náprstkovo muzeum. Karton 39, 1966–1972, 1976–1979.

³⁶ Zbynek Žába se bohužel zahájení výstavy nedožil. Zemřel v srpnu 1971 v pouhých 54 letech. Jeho odkaz byl samozřejmě připomenut i během výstavy. Na vernisáži byla za Žábu držena minuta ticha a v expozici na něj bylo vzpomenu vystavením jeho osobních věcí, které laskavě zapůjčila jako manželka Marie. V jedné z vitrin byla k vidění např. Žabova termoska na kávu, plnicí pero a lahvička černého inkoustu. Archiv Národního muzea, Registratura Národního muzeum – Náprstkovo muzeum. Karton 50, 1969–1978. Dopis paní Marii Žabové ze dne 21. 11. 1975.

³⁷ Na výkopové sezóny, během nichž byly odkryty hrobky z rodinného pohřebiště faraona Džedkarea, velmi zajímavě vzpomíná ve své knize tehdejší fotograf českých egyptologů Milan Zemina (2010: 99–111, 191–253)

armádou. V rámci spolupráce mezi Náprstkovým muzeem a Vlastivědným muzeem v Olomouci se uvažovalo i o přenesení výstavy do hanácké metropole. K tomu však nakonec nedošlo.³⁸

Ve výstavním plánu Náprstkova muzea na léta 1981–1985 lze objevit ještě jednu výstavu, jež měla přiblížit další ženu z Abúsíru. Tentokrát se pod Strouhalův drobnohled dostala královna Chentkaus II. Výstava s pracovním názvem „Pyramida královny Chentkaus“ byla předběžně plánována na rok 1984. Nakonec se však neuskutečnila. Jedním z možných a poměrně logických vysvětlení může být to, že by se jednalo o třetí výstavu s egyptskou tematikou za necelé čtyři roky.³⁹ Prostor v muzeu získaly pravděpodobně jiné projekty.

Zdá se, že záměrem muzeologů i pracovníků egyptologického ústavu bylo přiblížit československé veřejnosti většinu sbírkových předmětů, které se postupně díky dělení nálezů mezi Československo a Egypt dostaly do sbírkového fondu Náprstkova muzea. Ne vždy se však tento záměr podařilo realizovat.

V druhé polovině 80. let minulého století se také uzavřela možnost dělení nálezů.⁴⁰ Po návratu do terénu tak museli egyptologové reflektovat postupující změny v egyptské legislativě, v jejichž důsledku bylo zastaveno dělení památek. Egypt ve snaze uchovat památky jako svůj majetek i prvek národní identity obrátil dřívější benevolenci, snad přílišnou, ve striktní režim, ten však měl konkrétní dopad na egyptologii placenou ze zdrojů mimo Egypt. Tím vznikla charakteristická skladba československých a českých výstav – často se v nich objevuje Dér el-Medína, případně historické sbírky ilustrující různé aspekty egyptské kultury, nebo zaměření na Núbii a Abúsír či na samotnou práci vědců v terénu. Typické je zařazování prvků z dějin egyptologie a velká role vizuálního, obvykle fotografického doprovodu.

Využití fotografie jako zprostředkovatele pro „cestovatele v křesle“ má velmi dlouhou tradici, sahá až k počátkům této techniky a velkého rozmachu nazvalo v dobách fotografických ateliérů (Bonfils, Beato, Zangaki) již v 19. století. Historická fotografie sehrává opakovaně důležitou úlohu při studiu historických proměn archeologických lokalit a archeologických badatelských postupů. První příklad – použití fotografie při revizní archeologické práci – využili českoslovenští egyptologové již během núbijské expedice při lokalizaci chrámů v Táfě.⁴¹ Historická i současná fotografie pak hrála velkou úlohu jako vyjadřovací prostředek při prezentaci egyptologických projektů.

V jistém smyslu je používání velkoplošné fotografie ve 20. století rozvinutím myšlenky vizuálního rozšíření výstavního prostoru v muzeích, které mělo v 19. století na kontinentě často podobu maleb příslušně exotických krajín nebo naopak kopií starověkého umění nepřítomného v dané sbírce (Moser 2012; Czerny 2010).

PO PÁDU ŽELEZNÉ OPONY

Jedna z prvních větších výstav po pádu železné opony vrátila „exilovému“ egyptologovi Jaroslavu Černému jeho místo v dějinách československé egyptologie. „Tvůrci hrobů egyptských králů“ (Bareš – Strouhal 1992) byli představeni v Praze a také v regionálních muzeích, a to v historicky přelomové době rozdělení Československa.

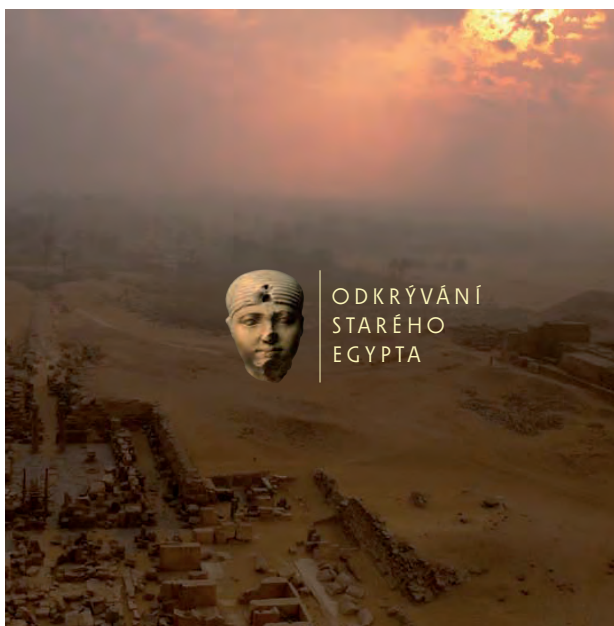
Obr. 2 Titulní strana pozvánky na výstavu „Abúsír. Tajemství pouště a pyramid“ (foto archiv autorů) / Fig. 2 The cover of the invitation to the opening of “Abusir. Secrets of the desert and pyramids” (photo archive of the authors)

³⁸ Archiv Národního muzea, Registratura Národní muzeum – Náprstkovo muzeum. Karton 50, 1969–1978.

³⁹ V roce 1982 končila svou pouť v Náprstkově muzeu putovní výstava „Umění starého Egypta“, která přibližovala návštěvníkům výběr především z mimopražských sbírek (Olomouc, Moravská Třebová, Kynžvart). Strouhal její koncepci zamýšlel jako možnou stálou expozici (viz Strouhal 1980).

⁴⁰ Výjimkou jsou tak již jen dary nebo ojedinělé nákupy ze soukromých rukou. Takovým příkladem může být zakoupení sbírky vyslance Jaroslava Šejnohy, jež uskutečnilo Národní muzeum v roce 2012 (Onderka 2017).

⁴¹ Fotografií využíval ve své výuce hojně již Lexa a jeho fotografická sbírka je dodnes součástí fotoarchivu Českého egyptologického ústavu. Ukázky lze nalézt např. v televizním dokumentu *Zapomenutý učenec František Lexa*, který vznikl v roce 1994. K využití fotografie v Táfě viz Jůn – Navratilova (2015).

Obr. 3. Pozvánka na výstavu „Odkrývání starého Egypta“ (foto archiv autorů) / Fig. 3 Invitation to the exhibition opening of “Unearthing Ancient Egypt” (photo archive of the authors)

Pokud jde o uplatnění archeologické a krajinářské fotografie, v rámci výstav se tento žánr opět výrazně zapojil, a dokonce i emancipoval jako samostatná skupina fotovýstav. Fotografie tak v tomto období vystoupily z role doprovodu a staly se plně svébytným médiem pro prezentaci nejen artefaktů, ale také samotného procesu archeologické práce. Zastoupily nicméně často fyzicky nepřítomné předměty, čímž snižovaly nákladnost výstav.⁴²

Tematika výstav se rozšiřuje a zpracování prohlubuje, ačkoli základní soubor předmětů, jimiž jsou ilustrovány kapitoly egyptských dějin, zůstává stejný. Téma thébské nekropole se ve výstavách na území České republiky pravidelně vrací a jeho prezentace je nemálo usnadněna přítomností cenných předmětů z Dér el-Medíny. Abúsír se představil v rámci několika výstav, z nichž velkou pozornost vzbudil „Abúsír. Tajemství pouště a pyramid“ (obr. 2) se zápůjčkami předmětů ze zahraničních sbírek. Šlo o jeden z hlavních výsledků projektu

Českého národního egyptologického centra, které ve své době představovalo dočasné spojení hlavních egyptologických pracovišť v českém prostředí, tedy univerzitního a muzejního. Tato výstava se uskutečnila pod záštitou tehdejšího ministra zahraničních věcí Cyrila Svobody a za finanční podpory Česko-německého fondu budoucnosti v Náprstkově muzeu od listopadu 2004 do března 2005. Přibližovala ve dvou muzejních patrech výzkumy lokality Abúsír od počátků 20. století do přelomu 2. a 3. tisíciletí. Spojila vlastně poprvé ve větší míře exponáty českých a německých výkopů této lokality. Abúsír byl představen od Raně dynastické doby, již přibližovaly velmi atraktivní předměty zapůjčené univerzitou v Lipsku,⁴³ přes vykopávky Ludwiga Borchardta v prostoru Niuserreova slunečního chrámu a abúsírských pyramid Neferirkarea, Niuserre a Sahuarea v letech 1898–1908⁴⁴ až po výzkumy české. Byla využita většina předmětů z Abúsíru, které jsou deponovány v Náprstkově muzeu. Návštěvníci mohli vidět předměty z královského pohřebiště zastoupené artefakty z Raneferefova pyramidového komplexu, z pyramidy královny Chentkaus II. i nálezy z mastaby vezíra Ptahšepse nebo princezny Chekeretnebtj a dalších členů královské rodiny panovníka Džedkarea. Abúsír v Pozdní době přibližoval několik předmětů ze sekundárního pohřebiště, které vzniklo v 1. tisíciletí př. n. l. v prostorách Ptahšepesovy mastaby a pyramidy královny Chentkaus II. Ve vitrínách se objevily různé amulety, náhrdelník, ale také antropoidní rakev nebo soška Ptah-Sokar-Usira. Jeden z nejvýznamnějších objevů Abúsíru 1. tisíciletí př. n. l. připomínala kopie korálové sítě, která původně pokrývala mumii kněze Iufay, jehož hrobka byla objevena v druhé polovině 90. let 20. století a jejíž výzkum trvá dodnes (např. Bareš – Smoláriková 2008; Landgráfová – Janák 2016; Landgráfová – Coppens – Janák – Míčková 2017; Verner 2017b: 241–251; Benešová – Vlčková 2006: 320–321). Výsledky práce v oblasti hrobek vysokých hodnostářů v jižním Abúsíru byly přiblíženy především fotograficky a celá lokalita byla českému publiku poprvé představena také pomocí satelitního snímku (Bárta – Brůna 2006). K výstavě byla připravena menší doprovodná publikace a později byl vydán i odborný katalog (Verner – Vachala 2004; Benešová – Vlčková 2006). Díky rozvoji egyptologie

⁴² Fotografické výstavy mají i v našich zeměpisných šířkách dlouhou tradici. Jedna z prvních egyptologických se konala v polovině 50. let a nesla název „Zobrazení staroegyptských pracujících“. V 60. letech 20. století se do regionálních muzeí dostala výstava „V hrobce staroegyptského velmože“, která přibližovala výzkumy Ptahšepesovy mastaby. Od 2. poloviny 60. let se pomalu objevují výstavy fotografů, kteří dlouhodobě spolupracovali při výzkumech v Abúsíru. Své fotovýstavy připravili Milan Zemina, Kamil Voděra, Martin Frouz, ale také architekt Michael Balík a další. Poslední velká fotovýstava se uskutečnila v srpnu 2019 v prostorách pražského Karolina a nesla název „Mezi Prahou a Káhirou“ (Jirásková – Košárek 2019). Tematika fotografie a její prezentace na výstavách by si v budoucnu zasloužila samostatnou studii. Více viz výstavní katalog (Zemina 1974; Voděra 2002a a 2002b; Balík 2008a a 2008b, 2011; Osborn – Voděra 2006; Frouz in Benešová – Šmeral 2011)

⁴³ Lipské muzeum zapůjčilo model pyramidového komplexu panovníka Sahuarea. V Lipsku se pak také v roce 2006 uskutečnila výstava „Khekeretnebtj. Eine Prinzessin aus Abusir“, která byla upravenou verzí výstavy z Prahy. Ke kompletnímu přenesení pražské výstavy do Lipska z organizačních důvodů nedošlo.

⁴⁴ Na tomto místě je třeba uvést, že z organizačních důvodů a kvůli problému s pojištěním nakonec nedorazily předměty z egyptologických sbírek muzea v Berlíně. V Praze tedy nebyl vystaven např. reliéf ze slunečního chrámu panovníka Niuserre zobrazující přírodu, svitek Neferirkareova papyrového archivu nebo fragment sochy panovníka Veserkafo. Tyto předměty byly nahrazeny exponáty z Náprstkova muzea. Stejně tak se nakonec neuskutečnily přednášky berlínských odborníků. Místo nich přednášeli egyptologové čeští, např. Miroslav Verner (více viz Verner – Vachala 2004). Paradoxně se tři předměty z Borchardtových vykopávek z Abúsíru dostaly do Prahy již v roce 1964, kdy Prahu navštívila, oklikou před Budapešť, výstava z egyptologických sbírek berlínského muzea, nazvaná jednoduše „Egypt“ (Varga – Wenig 1964: 10, 12).

Obr. 4 Příprava výstavy v Káhiře. V pozadí s fotografiemi Abúsíru (foto archiv ČEgÚ) / Fig. 4 One of the Cairo exhibitions in the making, including photographs and artefacts (photo archive of CIE)

po roce 1989 a většímu počtu studentů oboru bylo možné k této výstavě připojit i doprovodný program v podobě komentovaných prohlídek, obsáhlého přednáškového cyklu a příslušně obsáhlé propagace v médiích.

V rámci oslav padesáti let od založení egyptologického ústavu byly v roce 2008 otevřeny další dvě výstavy, na nichž hrály předměty z českých výkopů v Abúsíru svou velmi podstatnou roli. Byly zde však zasazeny do širšího vývoje české egyptologie. První z nich se konala pod záštitou tehdejšího premiéra Mirka Topolánka v Lichtenštejnském paláci na pražské Kampě – nesla název „Odkrývání starého Egypta“ (obr. 3) (Bareš *et al.* 2008). Druhou s názvem „Objevování země na Nilu“ hostilo Náprstkovo muzeum a byla zahájena přesně v den 50. výročí založení egyptologického ústavu v říjnu 2008 (Onderka – Mynářová – Maříková Vlčková 2008).

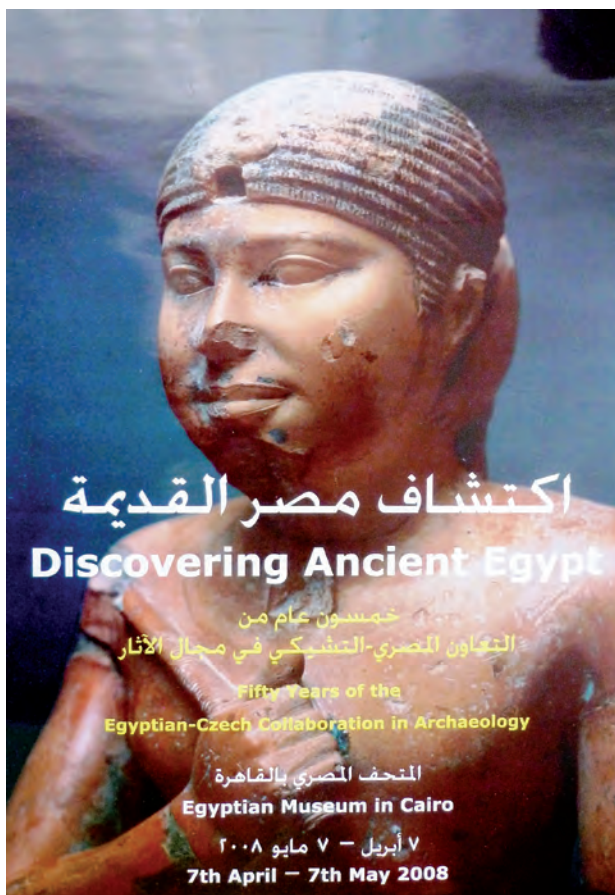
PREZENTACE ČESKÝCH VÝKUMŮ NA PŮDĚ EGYPTSKÉHO MUZEA V KÁHIŘE

Soubor unikátních nálezů, který je výsledkem práce egyptologů v Abúsíru, je možno také zhlédnout v Egyptě. Na závěr tohoto příspěvku je proto nutné ještě připomenout, že i na výsostně půdě káhirského

Egyptského muzea se uskutečnilo několik výstav, na nichž byly prezentovány výsledky českých egyptologů v Abúsíru a které byly navázány na výročí vzniku ústavu, popřípadě na významné mezinárodní akce, jako byl například kongres egyptologů v Káhiře v roce 2000. V tomto článku je však uveden pouze stručný chronologický přehled.⁴⁵

Je totiž zjevné, že srovnávací analýza výstav v České republice a na půdě Egypta představuje potenciálně zajímavé téma pro budoucí výzkum. Vyžaduje však přístup k materiálům, které se týkají přípravy výstav jak v České republice, tak v Egyptě – například korespondence při přípravě, scénáře, dojednání sponzoringu a komplexního finančního zajištění daných projektů včetně pojištění, garancí, politického vyjednávání atd. Na analýzu a vyhodnocení těchto archivních pramenů v kontextu ještě nenastala vhodná doba s ohledem na relativně nedávná data konání, a není tedy jisté, zda budou prameny v dostatečném rozsahu přístupné a k dispozici, neboť například mohou být součástí dosud živé dokumentace na relevantních pracovištích. Autoři tohoto článku se nedomnívají, že by ve způsobu prezentace předmětů v Egyptě a České republice pro publikum byl nějaký zásadní rozdíl technický (muzejnictví má v obou zemích bohatou tradici), ačkoli lze pozorovat

⁴⁵ Pro podrobnější informace viz Podhorný (2008, 2010a a 2011).

Obr. 5 Detail plakátu na výstavu „Discovering Ancient Egypt“ v Káhiře (foto archiv autorů) / Fig. 5 Detail of the “Discovering Ancient Egypt” exhibition leaflet (photo archive of the authors)

i předpokládat rozdíly obsahové. Tím největším a na první pohled patrným je umělecká hodnota a atraktivita předmětů. Je třeba konstatovat, že do sbírek Náprstkova muzea putoval vždy jen výběr artefaktů. Jde o rozdíl zejména v nedávné minulosti zcela logicky vysvětlitelný. V egyptských sbírkách setrvaly předměty významem i rozměry význačnější, což je také v souladu s platnou egyptskou legislativou.

Pro káhirské výstavy je proto charakteristické, že mohou v partnerství s egyptskou stranou ukázat právě nálezy, které mají svůj trvalý domov v egyptských muzejních institucích. Je třeba připomenout také státní podporu z obou stran, bez níž by mnoho těchto výrazných akcí nebylo možno uskutečnit a která se nevyhnutelně odráží v prezentaci výstav. Egyptská historie neztrácí tak nic ze svého charakteru kulturního kapitálu v mezinárodních vztazích, což může, jak ukázaly předchozí příklady, mít pro vědecké poznání ambivalentní dopad. Řečeno slovy Johna Wilsona „vyjadřujeme stále zbožné přání, že kulturní život nemá být ovládán

politikou. Musíme tedy jednat s touto nadějí, aby to byla nakonec alespoň zčásti pravda“ (Wilson 1972: 122).

První z abúsírských výstav se uskutečnila již při příležitosti 25. výročí založení káhirského pracoviště (bylo zřízeno roku 1959). V roce 1985 se v původní muzejní budově na náměstí Tahrír konala výstava „Czechoslovak Institute of Egyptology 1959-1984“ a shrnovala první čtvrtstoletí práce egyptologů (Czechoslovak Institute of Egyptology 1959-1984).

Na přelomu let 1994 a 1995 se v prostorech muzea konala výstava s názvem „Europe and Egypt – Cooperation in Archaeology“. Výstava vznikla za předsednictví Německa v Evropské unii a státy evropského společenství se rozhodly přizvat i další evropské egyptologické ústavy jako hosty. Nechyběli proto zástupci Rakouska, Maďarska a také České republiky. České republice byla vyhrazena jedna vitrina, v níž byly k vidění předměty z mastaby vezíra Ptaħšepse a pyramidy faraona Raneferefa (Europe and Egypt 1994; Vachala 1995).

Další z výstav, na kterých byly prezentovány předměty z Abúsíru, je spojena s osmým mezinárodním kongresem egyptologů, uskutečněným v Káhiře na přelomu března a dubna 2000. Ve výstavním katalogu tentokrát najdeme článek Ladislava Bareše *Tomb of Iufaa*. Na výstavě, která byla s tímto zasedáním spojena, se objevily vedle předmětů z Iufaoovy hrobky také socha „růžového“ Raneferefa nebo dřevěná socha princezny Hedžetnebu (Sheikhholeslami 2000: 42-45).

O tři roky později na podzim 2003 zavítal na oficiální státní návštěvu Egypta tehdejší premiér Vladimír Špidla. Při této příležitosti byla v káhirském muzeu otevřena výstava „Osudy staré 4500 let“ (Voděra 2002a; Vlčková 2003). Přibližovala výzkum především hrodek vysokých hodnostářů od roku 1991. Kromě fotografií Kamila Voděry představila na 40 předmětů, například část výzdoby z hrobky Meriherišefa, sošku Nefera objevenou v hrobce hodnostáře Intiho nebo tabulku sedmi posvátných olejů z pohřební komory Senedžemiba, která je součástí hrobky jeho otce, vezíra Kara. Světovou premiéru měl i satelitní snímek Abúsíru.

Jednoznačně nejvýznamnější doposud konanou výstavou s tematikou Abúsíru je ta, která se uskutečnila v káhirském muzeu v roce 2008.⁴⁶ Nesla název „Discovering Ancient Egypt“ (Benešová – Verner 2008) a vyvrcholily jí oslavy půlstoletí od založení egyptologického ústavu. Byla slavnostně zahájena prezidentem Václavem Klausem a trvala od 7. dubna do 7. května 2008 (obr. 4, 5, 6). Představovala veřejnosti to nejlepší, co se od roku 1960 podařilo vykopat z abúsírského písku – Raneferefovy královské sochy, části papyrového archivu, předměty z mastab vysokých hodnostářů v čele s Ptaħšepsem a Karem a v neposlední řadě kanopy, amulety nebo vešebty z hrobky kněze Iufay (nejnověji Bárta *et al.* 2018).

⁴⁶ Je třeba zmínit i výstavy mimo Káhiru. První velká výstava se konala v Muzeu Núbie v egyptském Asuánu. Nesla název „Saving the Monuments of Nubia. The Czech Participation in the International Campaign to Save the Monuments of Nubia“. Jak je již ze samotného názvu patrné, vrací se svým obsahem do 60. let minulého století k československému podílu na mezinárodní záchranné akci, jejímž cílem bylo zmapovat a někdy i přestěhovat památky Núbie předtím, než je navždy pohltily vody Násirova jezera. Výstava byla zahájena 27. listopadu 2007 a o dva dny dříve jí předcházela přednáška pronesená Miroslavem Vernerem na české ambasádě v Káhiře. Za pozvánku na výstavu i na přednášku děkují autoři Ladislavu Barešovi.

Obr. 6 lufaovy kanopy a soubor vešebtů (foto archiv ČEgÚ) / Fig. 6 Canopic jars and ushabtis of lufaa (photo archive of CIE)

Podobný soubor exponátů, obohacený o nálezy z posledního desetiletí, se nyní objevuje i v Praze, a to na výstavě „Sluneční králové“ v Národním muzeu, která by měla být otevřena na konci srpna 2020.

Složitou historii cestujících artefaktů lze uchopit také tak, jak učinila jedna z egyptských diplomatek v Praze, tedy jako „skutečné velvyslance ve službách Egypta“. Památky by se měly stát zprostředkovatelem mezinárodního dialogu, nikoliv politického soupeření.

PRAMENY ARCHIVNÍ POVAHY:

Archiv bezpečnostních složek, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha

Archiv Českého egyptologického ústavu, Praha

Archiv Národního muzea, Registratura Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Praha

Archiv University College Records, University College, Londýn

Národní archiv, fond Ministerstvo školství 1918–1949, Praha

Národní archiv, Rodinný archiv toskánských Habsburků, Praha

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd, fond František Lexa, Praha

Archivy autorů

KATALOGY:

Czechoslovak Institute of Egyptology 1959–1984

1985 *Czechoslovak Institute of Egyptology, Prague-Cairo 1959–1984*, Cairo: Egyptian Antiquities Organization Press.

Europe and Egypt

1994 *Europe and Egypt – Cooperation in Archaeology*, Cairo: Supreme Council of Antiquities.

LITERATURA:

Ann-Ashton, Sally

2004 *Roman Egyptomania*, London: Goldon House Publications.

Balík, Michael

2008a *Egypt – země světla a stínů*, Praha: Grada Publishing.

2008b *Egypt – země světla a stínů*, Golčův Jeníkov: Galerie Goltzova tvrz.

2011 *Egypt – země světla a stínů II*, Buchlovice: Správa státního zámku Buchlovice.

Bareš, Ladislav

1989 „Život Františka Lexy“, in: kolektiv autorů. *František Lexa, zakladatel české egyptologie*, Praha: Univerzita Karlova [Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2], s. 21–39.

2007 „From Mathematics to Egyptology (František Lexa and the first steps of the Czech Egyptology)“, in: Hlaubek, Johanna – Navrátilová, Hana – Oerter, Wolf B. (eds.). *Egypt and Austria III. Proceedings of the Prague Symposium, September 11th to 14th, 2006*, Praha: Set out, s. 21–26.

2014 „František Lexa“, in: Bukovec, P. (ed.), *Christlicher Orient im Porträt – Wissenschaftsgeschichte des christlichen Orients. Kongressakten der 1. Tagung der RVO (4. Dezember 2010, Tübingen)*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač [Religion im Vorderen Orient 2, Teilband 1], s. 629–642.

- 2019 „František Lexa a jeho následovníci. Sto let výuky egyptologie v češtině“, *Dějiny a současnost* 9, s. 10–13.
- Bareš, Ladislav – Smoláriková, Květa
2008 *The Shaft Tomb of Iufaa. Vol I: Archaeology*, Prague: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University in Prague [Abusir XVII].
- Bareš, Ladislav – Strouhal, Evžen
1992 *Tvůrci hrobů egyptských králů*, Praha: Náprstkovo muzeum.
- Bareš, Ladislav *et al.*
2008 *Odkrývání starého Egypta / Unearthing Ancient Egypt*, Praha: Úřad vlády České republiky.
- Bárta, Miroslav – Bareš, Ladislav – Krejčí, Jaromír – Megahed, Mohamed – Varadinová, Lenka (eds.)
2018 *Stvořené pro věčnost: největší objevy české egyptologie*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Bárta, Miroslav – Brůna, Vladimír
2006 *Satellite atlas of the pyramids: Abu Ghurab, Abusir, Saqqara, Dahshur / Satelitní atlas pyramid: Abú Ghuráb, Abúsír, Sakkára, Dahšúr*, Plzeň: Dryáda.
- Bradáčová, Kateřina
2016 *Počátky fungování Československého egyptologického ústavu a vliv jeho expedic do Nubie v rámci mezinárodní kampaně UNESCO na postavení, chod a vědeckou koncepci ústavu*, Brno: Masarykova universita (nepublikovaná diplomová práce).
- Bednarski, Andrew
2019 „Building a Disciplinary History: the Challenge of Egyptology“, in: Navratilova, Hana – Gertzen, Thomas L. – Dodson, Aidan – Bednarski, Andrew (eds.). *Towards a History of Egyptology*, Münster: Zaphon. s. 15–28.
- Beneš, Zdeněk
1995 *Historický text a historická kultura*, Praha: Univerzita Karlova.
- Benešová, Hana – Šmeral, Jiří (eds.)
2011 *Egyptologie. Úspěchy české vědy objektivem Martina Frouze*, Přerov: Muzeum Komenského.
- Benešová, Hana – Vlčková, Petra (eds.)
2006 *Abúsír. Tajemství pouště a pyramid / Abusir. Secrets of the Desert and the Pyramids*, Praha: Národní muzeum.
- Benešová, Hana – Verner, Miroslav
2008 *Unearthing Ancient Egypt*, Praha: Togga.
- Benža, Mojmír
1972 *Staroegyptské pamiatky*, Martin: Slovenské Národné múzeum.
- Berger, Tomáš *et al.*
2016 *Foyer Národního divadla*, Praha: Muzeum Montanelli.
- Betró, Marilina
2013 „The Lorena Archive in Prague and the collection from the Tuscan Expedition to Egypt in the Florence Museum“, in: Betrò, Marilina – Minianci, Gianluca (eds.). *Talking along the Nile*, Pisa: Pisa University Press, s. 43–58.
- 2014 *Kenamun l'undicesima mummia*, Pisa: Edizioni ETS.
- 2015 „Il sarcofago e il cartonnage di Tentamonnesuttai, Firenze n. inv. 2176 e 2173“, *Egitto e vicino Oriente* 38, s. 113–124.
- 2018 „The black-varnished coffin of Qenamun and Ippolito Rosellini's excavations in the theban necropolis“, in: Taylor, John H. – Vandenbeusch, Marie (eds.). *Ancient Egyptian Coffins*, Leuven – Paris – Bristol: Peeters, s. 119–137.
- Betró, Marilina (ed.)
2010 *Ippolito Rosellini e gli inizi dell'Egitologia / Ippolito Rosellini and the Dawn of Egyptology*, Cairo: Agenzia italiana.
- Bierbrier, Morris L.
2012 *Who Was Who in Egyptology*, London: Egypt Exploration Society.
- Boněk, Jan
2011 *Miroslav Verner. Můj život s Egyptem. O nových objevech v egyptologii, o životě a záhadách osudu*, Praha: Eminent.
- Carruthers, William
2017 „Visualizing a monumental past: archeology, Nasser's Egypt, and the early Cold War“, *History of Science* 55/3, s. 273–301
- Czerny, Ernst
2010 „Von Lepsius bis Klimt – Die Bildwerdung des Alten Ägypten im Kunsthistorischen Hofmuseum in Wien“, in: Hafemann, Ingelore (ed.). *Preussen in Ägypten – Ägypten in Preussen*, Berlin: Kulturverlag Kadmos, s. 61–95.
- Dufková, Marie – Ondřejová, Iva (eds.)
2006 *Historie sběratelství antických památek v českých zemích*, Praha: Národní Museum – Univerzita Karlova [Editio Monographica Musei Nationalis Pragae 2].
- Dulíková, Veronika
2012 „Přiběh opavské kolekce egyptských nálezů“, in: Onderka, Pavel – Martínková, Jana (eds.). *Ve stínu pyramidy*, Praha – Moravská Třebová: Národní Muzeum – Městské muzeum v Moravské Třebové, s. 88–92.
- 2013 „Marie Stona na cestě po Egyptě“, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 6, s. 63–73.
- 2015 „Maria Stona's Chance Encounter with a renowned Egyptologist Flinders Petrie. The Lost and Forgotten Opava Collection of Egyptian Finds“, in: Lazar, Irena (ed.). *Egypt and Austria VIII*, Koper: Univerza na Primorskem, s. 19–33.
- Fiala, Viktor *et al.*
1980 *V hrobce egyptské princezny*, Praha: Náprstkovo muzeum.
- Fischer-Elfert, Hans-W. – Navratilova, Hana – Onderka, Pavel – Toivari-Viitala, Jaana – Demarée, Robert
2018 *The Deir el-Medina and Jaroslav Černý Collections III: Non-Administrative Ostraca and Papyri*, Prague: National Museum [Editio Monographica Musei Nationalis Pragae 26].
- Fořtová-Šámalová, Pavla
1948 *Výstava egyptského ornamentu v barevných kresbách Pavly Fořtové-Šámalové, od 21. října do 14. listopadu 1948*, Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum.
- 1963 *Egyptian ornament*, London: Vintage.
- Gertzen, Thomas, L. – Oerter, Wolf. B.
2017 *Nathaniel Julius Reich: Arbeit im Turm zu Babel*, Berlen: Hentrich & Hentrich.
- Gregorovičová, Eva
2014a „Protnutí vědy. Francouzsko-toskánská expedice za tajemstvím starověkého Egypta. Příspěvek ke kulturní spolupráci“, *Paginae Historiae* 22/2, s. 86–114.

- 2014b „Champollionův osudový omyl: ‚Pro mě vede cesta do Mennoferu a Théb přes Turín‘“, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci. Společenské vědy 308, s. 38–66.
- 2018 „The Fatal Error of Champollion: ‘For Me’ the Way to Memphis and Thebes Leads through Turin“, Anthropologie LVI/3, s. 195–210.
- Hagen, Fredrik – Ryholt, Kim
2016 *The antiquities trade in Egypt 1880–1930: the H. O. Lange papers*, Copenhagen: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Hoffmeister, Adolf
1957 *Vyhlička s pyramid*, Praha: Československý spisovatel.
- Hume, Ivor N.
2011 *Belzoni: The Giant Archaeologists Love to Hate*, Charlottesville – London: University of Virginia Press.
- Jirásková, Lucie – Košárek, Petr
2019 *Mezi Prahou a Káhirou. 100 let české egyptologie*, Praha: Český egyptologický ústav.
- Jůn, Libor – Navratilova, Hana
2015 „Daguerrotypie, archeologie a mizející krajina: případ chrámu v Táře“, Časopis Národního muzea. Řada historická – Journal of the National Museum (Prague). Series Historia 184/3–4, s. 3–14.
- Jůnová Macková, Adéla
2009 „Hlavy států na cestách“, in: Jůnová Macková, Adéla – Navratilova, Hana – Havlůjová, Hana – Jůn, Libor. „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ Čestí cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století, Praha: Libri, s. 401–434.
- 2012a „Egyptolog na cestách. Cesta profesora Františka Lexy do Egypta v letech 1930/1931“, in: Jůnová Macková, Adéla – Navratilova, Hana – Storchová, Lucie – Havlůjová, Hana – Jůn, Libor – Oerter, Wolf B. *Českoslovenští vědci v Orientu I*, Praha: Scriptorium, s. 283–324.
- 2012b „Druhá cesta Františka Lexy do Egypta. Československá kulturní delegace v Egyptě v roce 1956“, in: Jůnová Macková, Adéla – Navratilova, Hana – Storchová, Lucie – Havlůjová, Hana – Jůn, Libor – Oerter, Wolf B. *Českoslovenští vědci v Orientu I*, Praha: Scriptorium, s. 325–348.
- 2012c „Journey of Czechoslovak Cultural Delegation to Egypt in 1956. ‘Cultural Agreement’ between Egypt and the Czechoslovak Republic“, Acta Fakultaty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 3/11, s. 101–110.
- 2017 „Vznik Československého egyptologického ústavu. Sřet mezi ČSAV a FF UK“, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 57/1, s. 123–134.
- 2018 „Summer Retreats, Travel, and Family in the Life of František Lexa (1876–1960), the First Czechoslovak Egyptologist“, Annals of the Náprstek Museum, 39/2, s. 39–64.
- Jůnová Macková, Adéla – Navratilova, Hana
2015 „Jaroslav Černý a František Lexa. Edice korespondence zakladatelů české egyptologie“, Práce z dějin Akademie věd 7/1, s. 89–150.
- 2016 „Druhá generace československých egyptologů: Zbyněk Žába a pražská stolice egyptologie – počátky druhého exilu Jaroslava Černého, cesta z Prahy do Oxfordu (1946–1951)“, Práce z dějin Akademie věd 8/1, s. 89–168.
- v tisku „Czechoslovakia“, in: Ikram, Salima – Dodson, Aidan – Bednarski, Andrew (eds). *History of Egyptology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jůnová Macková, Adéla – Ždárský, Pavel – Gecko, Tomáš
2019 *Alois Musil a počátky Orientálního ústavu v korespondenci „otců zakladatelů“*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR.
- Jůnová Macková et al.
2014 *S diplomatem v Orientu*, Praha: Scriptorium.
- Krejčí, Jaromír
2009 *The Architecture of the Mastaba of Ptahshepses*, Prague: Charles University – Academia [Abusir XI].
- Landgráfová, Renata – Janák, Jiří
2016 „Hadí encyklopedie egyptského kouzelníka: z textů v pohřební komoře kněze Iufay v Abúsíru“, Pražské egyptologické studie XVI, s. 65–74.
- Landgráfová, Renata – Coppens, Filip – Janák, Jiří – Míčková, Dana
2017 „Myth and Ritual in the Burial Chamber of the Shaft Tomb of Iufaa at Abusir: Snakes and Snake-like Beings“, in: Bárta Miroslav – Coppens Filip – Krejčí Jaromír (eds.). *Abusir and Saqqara in the Year 2015*, Prague: Charles University, s. 613–626.
- Lexa, František
1923 *Staroegyptské čarodějnictví*, Praha: Sfinx.
1931 „Egyptské starožitnosti ze sbírek Národního muzea a Karáskovy galerie, darované vyslancem dr. C. Duškem“, Pestrý týden 6/6, s. 12–13.
1950 *Život dělnictva ve starém Egyptě*, Praha: nákl. vl.
1955 *Veřejný život ve starověkém Egyptě*, Praha: Československá akademie věd.
- Lexa, František – Žába, Zbyněk
1949 *Starý a nový Egypt*, Praha: Náprstkovo museum všeobecného národopisu.
- Loktionov, Alexander A.
2017 „Of Pilgrims and Poets, Prisoners and Politics: The Story of Egyptology in Russia“, in: Langer, Christian (ed.). *Global Egyptology: Negotiations in the Production of Knowledges on Ancient Egypt in Global Contexts*, London: Golden House Publications, s. 129–146.
- 2019 „A Revolution in Egyptology, or an Egyptology of the Revolution? Changing Perspectives on Ancient Egypt in Russia“, in: Navratilova, Hana – Gertzen, Thomas L. – Dodson, Aidan – Bednarski, Andrew (eds.). *Towards a History of Egyptology*, Münster: Zaphon, s. 157–170.
- Málek, Jaromír
1998 „Life and Achievements of Czech Egyptologist Jaroslav Černý (1898–1970)“, Archiv orientální 66/1, s. 27–30.
- Martínek, Jiří – Martínek, Miloslav
1998 *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*, Praha: Libri.
- Martínková, Jana – Ošanec, Jiří
2003 „L. V. Holzmaister a staroegyptská sbírka v Moravské Třebové“, in: Onderka, Pavel (ed.). *Egypt za vlády faraonů, Moravská Třebová: Občanské sdružení Aegyptus*, s. 127–133.
- Martínková, Jana – Onderka, Pavel et al.
2015 *In the Shadow of a Pyramid*, Prague: National Museum.
- Megahed, Mohamed
2019 „Džedkareův pyramidový komplex: nové doklady o konci 5. dynastie“, Pražské egyptologické studie XXII, s. 68–80.

- Míčková, Dana – Wollnerová, Dorotea
2019 *Poslyš vyprávění z časů tvých otců*, Praha: Academia.
- Moser, Stephanie A.
2006 *Wondrous Curiosities*, Chicago – London: Chicago University Press.
2012 *Designing Antiquity*, New Haven – London: Yale University Press.
- Moravskotřebovské vlastivědné listy 7/1996. Speciální číslo věnované L. V. Holzmaisterovi.
- Mynářová, Jana – Onderka, Pavel (eds.)
2007 *Théby. Město bohů a faraonů / Thebes. City of Gods and Pharaohs*, Praha: Národní muzeum.
- Mynářová, Jana et al.
2013 *Poklady starého Egypta*, Olomouc: Vlastivědné muzeum.
- Navratilova, Hana
2001 „Some Egyptianizing Theatre Decorations at the Stage of National Theatre“, *Archiv orientální* 69/3, s. 419–426.
2017 „Biografická prolegomena. K raným létům egyptologa Jaroslava Černého“, *Práce z dějin Akademie věd* 9/1, s. 3–26.
2018 „The Road to Mounira“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 118, s. 283–316.
v přípravě *The Citizen of Nowhere. Life and Times of Jaroslav Černý, Egyptologist, 1898–1970*.
- Navratilova, Hana – Podhorný Radek
2019 „Displaying Egypt behind the Iron Curtain: Czechoslovakia 1949–1989“, in: Navratilova, Hana – Gertzen, Thomas L. – Dodson, Aidan – Bednarski, Andrew (eds.). *Towards a History of Egyptology*, Münster: Zaphon s. 255–292.
- Neustupný, Jiří – Žába, Zbyněk
1950 *Deir el-Medína. Sídliště královských dělníků z období otrokářského řádu v Egyptě*, Praha: Společnost Národního musea v Praze.
- Oerter, Wolf B.
2010 *Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882–1945. Gesammelte Aufsätze und Vorträge*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Oerter, Wolf B. – Bareš, Ladislav
2013 „Sto let egyptologických přednášek v Praze (K počátkům egyptologie v českých zemích)“, *Pražské egyptologické studie* XI, s. 65–78.
- Onderka, Pavel
2010 „Josef Antonín Jíra a starověký Egypt“, *Archaeologica Pragensia: archeologický sborník Muzea hlavního města Prahy*, s. 443–457.
2017 „Jaroslav Šejnoha and Egypt“, *Annals of the Náprstek Museum* 38/2, s. 53–74.
2019 „Nejen mumiový prášek. Sběratelství egyptských starožitností v českých zemích“, *Dějiny a současnost* 9, s. 18–22.
- Onderka, Pavel (ed.)
2014 *The Deir el-Medina and Jaroslav Černý Collections*, Prague: National Museum [Editio Monographica Musei Nationalis Pragae 19].
- Onderka, Pavel – Jungová, Gabriela et al.
2016 *Atlas of Egyptian Mummies in the Czech Collections I*, Prague: National Museum.
2019 *V zahradě Senedžemově*, Praha: Národní muzeum.
- Onderka, Pavel – Mynářová, Jana – Maříková Vlčková, Petra (eds.)
2008 *Objevování země na Nilu / Discovering the Land on the Nile*, Praha: Národní muzeum.
- Onderka, Pavel – Martínková, Jana (eds.)
2012 *Ve stínu pyramidy*, Praha – Moravská Třebová: Národní muzeum – Kulturní služby Moravská Třebová.
- Onderka, Pavel – Mynářová, Jana – Pavúk, Peter
2018 *The Deir el-Medina and Jaroslav Černý Collections II: Pottery*, Prague: National Museum [Editio Monographica Musei Nationalis Pragae 25].
- Onderka, Pavel – Podhorný, Radek
2018 „Cesta arcivévody Josefa Ferdinanda Habsburského po Egyptě / Die Reise von Erzherzog Josef Ferdinand von Habsburg nach Ägypten“, in: *Toskánští Habsburkové a ostrovské panství. Sborník přednášek / Die Herrschaft Schlackenwerth zur Zeit der Grossherzöge von Toskana. Vortragssammelband*, Ostrov: Město Ostrov, s. 221–236.
- Ondráš, František
2017 „Žábovi bohemisté“, *Pražské egyptologické studie* XVIII, s. 24–26.
- Osborn, Dale J. – Voděra, Kamil
2006 *Egypt – Proměny / Metamorphoses*, Praha: Český egyptologický ústav.
- Podhorný, Radek
2008 *České výstavnictví o starém Egyptě po roce 1945*, Olomouc: Univerzita Palackého (nepublikovaná diplomová práce).
2010a „Czech Archaeological Exhibitions dedicated to Ancient Egypt and Nubia between 1949 and 2010 – a chronological overview“, *Anthropologie* XLVIII/2, s. 149–161.
2010b „Starý a nový Egypt aneb Příběh téměř zapomenuté výstavy“, *Pražské egyptologické studie* VII, s. 77–82.
2011 „České výstavnictví o starém Egyptě a Núbii v letech 1949–2010 – chronologický přehled“, *Pražské egyptologické studie* VIII, s. 55–66.
2014 „Od břehů Nilu na Hanou aneb Toskánský dar Olomouci“, in: Kalous, Antonín – Stejskal, Jan – Šrámek, Josef (eds.). *Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století*, Olomouc: Univerzita Palackého, s. 387–401.
2018 „A noble gift – from the Nile to Moravia“, *Anthropologie* LVI/3, s. 185–194.
- Podhorný, Radek – Onderka, Pavel
2018 „The Journey of Archduke Josef Ferdinand of Austria to Egypt in 1903“, in: Gregorovičová, Eva (ed.). *Ludvík Salvátor Toskánský, vědec a cestovatel, v roce 170. výročí narození*, Praha: Národní archiv, s. 230–238.
- Putík, Jaroslav
1957 *Pod egyptským půlměsícem*, Praha: Mladá fronta.
- Reid, Donald Malcolm
2015 *Contesting Antiquity in Egypt: Archaeologies, Museums and the Struggle for Identities from World War I to Nasser*, Cairo: American University in Cairo Press.

- Růžová, Jiřina
2010 *Pisár Místa pravdy. Život egyptologa Jaroslava Černého / The Scribe of the Place of Truth. The Life of the Egyptologist Jaroslav Černý*, Praha: Libri.
- Sheikholeslami, Cynthia. M. (ed.)
2000 *The Egyptian Museum at the Millennium. A Special Exhibition in Honor of the VIIIth International Congress of Egyptology*, Cairo: Supreme Council of Antiquities.
- Sieber, František Vilém
1823 *Reise von Cairo nach Jerusalem und wieder zurück, nebst Beleuchtung einihnen heiligen Orte*, Prag: M. Neureutter.
- Stevenson, Alice
2019 *Scattered Finds. Archaeology, Egyptology and Museums*, London: UCL Press.
- Storchová, Lucie (ed.)
2005 *Mezi houfy lotrův se pustiti... České cestopisy o Egyptě 15.-17. století*, Praha: Set out.
- Strouhal, Evžen
1971 *Staroegyptské mumie*, Praha: Národní muzeum.
1975a *Tajemná Nubie*, Praha: Národní muzeum.
1975b „Čs. výzkum Ptahšepesovy mastaby v Abúsíru dokončen“, *Nový Orient* 30/8, s. 254–255.
1980 *Umění starého Egypta*, Praha: Národní muzeum.
1984 *Wadi Quitna and Kalabsha South. Late Roman – Early Byzantine Tumuli Cemeteries in Egyptian Nubia. Volume I: Archaeology*, Prague: Charles University.
1990 „Rock tombs at Nag el-Fariq (Egyptian Nubia)“, *Archéologie du Nil Moyen* 4, s. 107–150.
2000 „Zahájení československých archeologických výzkumů v Egyptě v roce 1961“, in: *Věda v Československu v letech 1953–1963. Práce z dějin vědy I*, Praha: Archiv Akademie věd ČR, s. 399–413.
- Strouhal, Eugen – Bareš, Ladislav
1993 *Secondary Cemetery in the Mastaba of Ptahshepses at Abusir*, Prague: Charles University.
- Strouhal, Eugen – Vyhnanek, Luboš
1974 „Radiographic examination of the mummy of Quenamun the Sealbearer“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 100, s. 125–129.
1976 „Survey of Egyptian mummies in Czechoslovak collection“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 103, s. 114–118.
1979 *Egyptian Mummies in Czechoslovak Collections*, Prague: National Museum.
- Suková, Lenka
2004 „František Lexa in Egypt (an account on the 1930–1931 study trip undertaken by the founder of egyptology in Czechoslovakia)“, in: Hlaubek, Johanna – Navratilova, Hana (eds.). *Egypt and Austria I: Proceedings of the Symposium, Czech Institute of Egyptology, August 31st to September 2nd, 2004*, Praha: Set out, s. 149–160.
2006 „František Lexa and the National Museum in Prague“, *Annals of the Náprstek Museum* 27, s. 1–13.
2014 „František Lexa v Egyptě: zpráva o studijní cestě zakladatele egyptologie v Československu do Egypta v letech 1930–1931“, *Pražské egyptologické studie XII*, s. 40–50.
- Šichan, Daniel
2015 „Odras marxisticko-leninské ideologie ve vědecké práci Zbyňka Žáby“ (nepublikovaný rukopis) (https://www.academia.edu/40407613/Odras_marxisticko-leninsk%C3%A9_ideologie_ve_v%C4%9Bdeck%C3%A9_pr%C3%A1ci_Zby%C5%88ka_%C5%BD%C3%A1by). Přístupné 16. března 2020).
- Šuchmová, Jana
2003 „Metternichova stéla“, in: Onderka, Pavel (ed.). *Egypt za vlády faraonů*, Moravská Třebová: Občanské sdružení Aegyptus, s. 86–90.
- Taylor, John H.
2017 *Sir John Soane's Greatest Treasure*, London: Pimpernel Press LTD.
- Thompson, Jason
2015–2018 *Wonderful Things. History of Egyptology I–III*, Cairo: American University in Cairo Press.
- Vachala, Břetislav
1987 „Sarcophagi from Rock Tombs at Nag el-Fariq (Egyptian Nubia)“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 114, s. 166–179.
1995 „Evropa a Egypt – spolupráce v archeologii“, *Nový Orient* 50/3, s. 119–120.
2004 *Die Relieffragmente aus der Mastaba der Ptahshepses in Abusir*, Praha: Set out [Abusir VIII].
2019 „Egyptané, nebo Núbijci (Tajemné sarkofágy z Naga el-Fariku, Dolní Nubie)“, *Anthropologia Integra* 10/1, s. 55–64.
- Varga, Edith – Wenig, Stefan
1964 *Egypt*, Praha: Náprstkovo muzeum.
- Veber, Václav
2008 *Osudové únorové dny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Verner, Miroslav
1965 *Veřejné sbírky staroegyptských památek v ČSSR*, Praha: Univerzita Karlova (nepublikovaná diplomová práce).
1974 „The Seal-Bearer Qenamun“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 100, s. 130–136.
1982 *Altägyptische Särge in den Museen und Sammlungen der Tschechoslowakei*, Praha: Univerzita Karlova [Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum, Tschechoslowakei 1].
1986 *The Mastaba of Ptahshepses*, Praha: Univerzita Karlova [Abusir I].
1992 *Baugraffiti der Ptahshepses Mastaba*, Praha: Karolinum [Abusir II].
2008 *Objevování starého Egypta. Půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*, Praha: Paseka.
2014 *Sons of the Sun*, Prague: Charles University, Faculty of Arts.
2017a *The Statues of Raneferef and the Royal Sculpture of the Fifth Dynasty*, Prague: Charles University, Faculty of Arts [Abusir XXVIII].
2017b *Abúsír. V srdci pyramidových polí*, Praha: Academia.
2019 „Naším nejvýznamnějším objevem v Egyptě je Abúsír jako takový (rozhovor s Miroslavem Vernerem)“, in: Faryová, Ivana. *Tajemství ukrytá v písku*, Praha: Universum, s. 23–41.
- Verner, Miroslav – Callender, Vivienne G.
2002 *Djedkare's Family Cemetery*, Prague: Charles University in Prague – Set out [Abusir VI].

Verner, Miroslav – Vachala, Břetislav

2004 *Abúsír. Tajemství pouště a pyramid / Secrets of the Desert and the Pyramids*, Praha: Národní muzeum.

Voděra, Kamil

2002a *Osudy staré 4500 let / Memories of 4500 years ago*, Brandýs nad Labem: Foto-Grafika Kamil Voděra.

2002b *Egypt mizející / Egypt Vanishing*, Brandýs nad Labem: Foto-Grafika Kamil Voděra.

Vlčková, Petra

2003 „Výstava Osudy staré 4500 let v Egyptském muzeu v Káhiře“, Pražské egyptologické studie II, s. 237.

Vymětalová, Karla

2017 *Procul ex oculis, procul ex mente*, Opava: Slezská univerzita v Opavě.

Wilson, John

1972 *Thousands of years: an archaeologist's search for ancient Egypt*, New York: Scribner.

Yaqub, Salim

2013 „The Cold War and the Middle East“, in: Immerman, Richard – Goedde, Petra (eds.). *The Oxford Handbook of the Cold War*, Oxford: Oxford University Press, s. 246–264.

Zemina, Milan

1974 *Egypt země faraonů*, Praha: Ministerstvo kultury ČSR a Ministerstvo školství ČSR.

2010 *Vzpomínky na egyptology. 36 Jaků*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

Žába, Zbyněk

1974 *The Rock Inscriptions of Lower Nubia (Czechoslovak Concession)*, Prague: Charles University of Prague [Czechoslovak Institute of Egyptology in Prague and Cairo Publications 1].

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/jomard1809ga>

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/546037>

Hana Navratilova

University of Reading, University of Oxford
hana.navratilova@reading.ac.uk

Radek Podhorný

nezávislý badatel
Podhorny.Radek@seznam.cz